

Loïe Fuller: The Muse of Art Nouveau
Loïe Fuller: la musa del Modernisme

Glasgow Beyond Mackintosh
Glasgow més enllà de Mackintosh

Palau Güell Returns
Torna el Palau Güell

COUP de fouet

HERSTORY

Loïe Fuller, Dancer and Muse of the Arts

Isabel Fabregat and Carmina Salvatierra
Doctors in History of Art, Barcelona
isabelfabregat@gmail.com / carmina.salvatierra@ub.edu

The dancer Loïe Fuller is one of the personalities who best represents the profound changes occurring in the arts in the late nineteenth and early twentieth centuries. The new dance which she created had a fundamental impact on the transformation of the artistic scene during that period, comparable to the influence of her contemporaries Adolphe Appia and Edward Gordon Craig. Apart from theatre, she influenced all kinds of artists of her time through her undulating figurations inspired by nature. *The Orchid, The Cloud, The Butterfly, The Violet, The Serpent* and *The Dragonfly* are the names of some of her initial creations.

Fuller was born in January 1862 in Fullersburg, then a town 25 km from Chicago (nowadays it is a suburb of the city, rechristened Hillsdale). In her book *Quinze ans de ma vie* (later republished in English as *Fifteen Years of a Dancer's Life*) she explains that she was very young, around two, when she first

stepped onto a stage. She began her professional career at an early age as a comic actress in the United States. Self-taught and intuitive, the creation of her new dance occurred almost by accident in 1891, while performing a scene of spiritualism

The creation of her new dance occurred almost by accident

in the comedy *Quack M.D.*, in which she played a woman under hypnosis. With special lighting for the occasion, Fuller improvised a dance with a wide skirt hemmed

with gauzes which gained her audience's admiration. Realising her discovery, she perfected her movements and performed the dance at New York's Casino Theatre in 1891. The *Serpentine Dance* had been born. This was the first time that the effects of coloured electric light and movement had been combined onstage to create a mysterious, oneiric and non-naturalistic space. So it was the result of the application of what were then new technologies.

© Albertina, Vienna

The Austrian artist Koloman Moser painted this Indian ink and watercolour representation of The Dancer Loïe Fuller around 1910
L'artista austríac Koloman Moser va pintar, a tinta i aquarel·la, aquesta representació de La ballarina Loïe Fuller, pels volts de 1910

Portrait of Loïe Fuller ca. 1900, by the renowned American photographer Isaiah W. Taber
Retrat de Loïe Fuller, ca. 1900, fet pel famós fotògraf nord-americà Isaiah W. Taber

Loïe Fuller, ballarina i musa de les arts

Isabel Fabregat i Carmina Salvatierra
Doctores en Història de l'Art, Barcelona
isabelfabregat@gmail.com / carmina.salvatierra@ub.edu

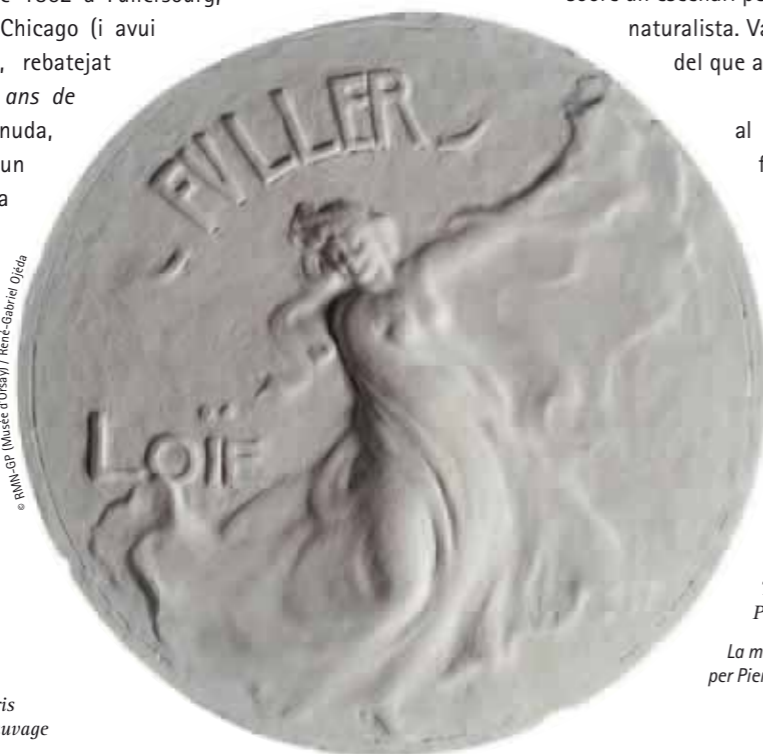
La ballarina Loïe Fuller és una de les personalitats que millor representa els profunds canvis que es van produir en les arts a finals del segle XIX i principis del XX. La nova dansa que va crear va tenir una repercussió cabdal en la transformació de l'escena contemporània, comparable a l'impacte que van tenir els seus coetanis Adolphe Appia i Edward Gordon Craig. Més enllà del teatre, va influenciar tota mena d'artistes del seu temps amb les seves figuracions ondulants inspirades en la natura. "L'orquídia", "El núvol", "La papallona", "La violeta", "La serp" i "La libèl·lula" són els noms d'algunes de les seves primeres creacions.

Fuller va néixer el gener de 1862 a Fullersburg, aleshores un poble a 25 km de Chicago (i avui ja un suburbi d'aquesta ciutat, rebatejat Hillsdale). Al seu llibre *Quinze ans de ma vie* explica que ja de ben menuda, a l'edat de dos anys, va pujar a un escenari. Començà la seva carrera professional de ben jove als Estats Units com a actriu de comèdia. Autodidacta i intuïtiva, la creació de la nova dansa va succeir quasi per casualitat el 1891, durant la representació

d'una escena d'espiritisme en la comèdia *Quack M.D.*, en què interpretava una dona en estat d'hipnosi. Amb una il·luminació especial per a l'ocasió, Fuller improvisava una dansa amb una ampla faldilla envoltada de gases que va provocar l'admiració del públic. Adonant-se de la seva troballa, va perfeccionar els moviments i va representar la dansa al Casino Theatre de Nova York el 1891. La *Dansa serpentina* havia nascut. Era la primera vegada que es combinaven els efectes de la llum elèctrica acolorida i el moviment sobre un escenari per crear un espai de misteri, oníric i no naturalista. Va ser el resultat, doncs, de l'aplicació del que aleshores eren noves tecnologies.

La creació de la nova dansa va succeir quasi per casualitat

L'èxit va arribar amb la seva presentació al Folies-Bergère de París el 1892. Les formes que creava entre aquells subtils vels desfermaven la imaginació del públic. Tothom quedava embadalit. Aquell art, resultat de la fusió entre els gustos populars i cultes, tan aviat seduïa intel·lectuals, artistes, reis i grans personalitats com també els espectadors més senzills.

The medal Loïe Fuller, Dancer, created by Pierre Roche in 1900. Plaster, Ø 93mm

La medalla Loïe Fuller, ballarina, va ser creada per Pierre Roche el 1900. Guix, Ø 93mm

The Loïe Fuller Theatre for the 1900 Paris Exhibition, created by architect Henri Sauvage

El Teatre Loïe Fuller, creat per l'arquitecte Henri Sauvage per a l'Exposició de París de 1900

Success arrived with her performance at the Folies-Bergère in Paris in 1892. The forms she created through the weaving of those subtle veils fired the public's imagination. Audiences were enchanted. That art, the result of a blend of popular and cultivated taste, soon seduced intellectuals, artists, monarchs and famous personalities, as well as the humblest spectators.

Her fame slowly grew as she was asked to perform on stages throughout Europe. In a few years she had received the international recognition of her public, as well as critics and the artistic sphere. A multitude of imitators began to disseminate her discovery, though none were able to match her. In fact, Fuller acted as mentor to two figures who are considered to be the founders of modern dance: Isadora Duncan and Ruth Saint Denis. She also inspired Tórtola Valencia in her treatment of light and colour. All of these women broke with the restrictions of eighteenth-century classical ballet to plumb deeply in the past or look towards the East for their original sources – the spirit of dance freed from ballet's codifications.

During the Universal Exhibition in Paris in 1900, Loïe Fuller opened a pavilion that bore her name, where she and other artists gave numerous performances which attracted many spectators. In those years, the French capital was the centre of the cultural world, a place that drew all comers, to visit the city and discover the latest trends. It was the preferred destination of most artists. The dance which Fuller's sinuous movements expressed coincided perfectly with the Art Nouveau aesthetic and taste that was dominant at the turn of the century. The undulating linear forms of her dance could be related to an infinity of examples from all the artistic disciplines, from Hector Guimard's designs to René Lalique's jewellery.

In 1889, Fuller managed and starred in the play *Caprice* by Howard P. Taylor at London's Royal Globe Theatre. Picture by Elliot & Fry

Fuller va produir i protagonitzar l'obra *Caprice* de Howard P. Taylor el 1889 al Royal Globe Theatre de Londres. Foto d'Elliot & Fry

Two images of Loïe Fuller in action, both attributed to the American photographer Harry C. Ellis
Dues imatges de Loïe Fuller en plena dansa, totes dues atribuïdes al fotògraf nord-americà Harry C. Ellis

La seva fama va anar creixent a mesura que era reclamada per actuar a escenaris d'arreu d'Europa, i en pocs anys va rebre el reconeixement internacional del públic, de la crítica i del món artístic. Una multitud d'imitadores van començar a difondre el seu descobriment, sense que cap pogués igualar-la. De fet Fuller va ser mentora de dues figures que són considerades les iniciadores de la dansa moderna: Isadora Duncan i Ruth Saint Denis; com també va inspirar Tórtola Valencia en el tractament de la llum i el color. Totes elles van trencar amb el ballet clàssic del segle XVIII per buscar bé en l'antiguitat o en l'Orient les fonts originàries, l'esperit de la dansa alliberada de les codificacions del ballet.

Durant l'Exposició Universal de 1900 a París, Loïe Fuller va obrir un pavelló que duia el seu nom, on ella i altres artistes van fer nombroses actuacions que van atraure molts espectadors. En aquells anys, la capital francesa era el centre del món cultural, on tothom volia anar a descobrir novetats, a visitar la ciutat, i era la destinació preferida de la majoria d'artistes. La dansa de moviments sinuosos de Fuller coincidí perfectament amb l'estètica i el gust Art Nouveau imperant al tombant de segle; les formes de línia ondulant del ball estan en relació amb infinitat d'exemples de totes les disciplines artístiques, des dels dissenys d'Hector Guimard a les joies de René Lalique.

En aquella època, era habitual que destacades figures del món de l'espectacle, com ara actrius o ballarines, fossin retratades per artistes. Fou el cas, per exemple, de l'actriu francesa Sarah Bernhardt, gran diva del moment immortalitzada per artistes com ara Alphonse Mucha, Georges Clairin, René Lalique o Félix Nadar. L'actriu japonesa Sadayakko –que actuà en nombroses ocasions al pavelló de la mateixa Fuller a París– va ser igualment una altra artista aclamada i retratada. Entre les ballarines, destaca el cas d'Isadora Duncan, objecte d'inspiració per a diversos pintors i escultors.

Però el cas de Loïe Fuller és excepcional. Per una banda, pel gran nombre d'obres que va inspirar. Per l'altra, perquè la majoria de les representacions no eren un retrat de la ballarina posant, sinó que hi va haver una tendència generalitzada a captar-la en plena acció, fent algun dels seus moviments característics amb els seus llargs vestits.

De vegades, tot i que no es pugui identificar la persona, els moviments són inequívocament els de Fuller. Entre els extensos i variats exemples d'artistes que van plasmar el cos de la ballarina en multitud de suports i estils cal mencionar els gravats i dibuixos de traç àgil i gran moviment d'Henri de Toulouse-Lautrec; el dibuix estilitzat de Koloman Moser; els cartells de Jules Chéret per a les actuacions al Folies-Bergère; les medalles amb l'efigie de Loïe fetes per Pierre Roche; les fotografies d'Eugène Druet o Harry C. Ellis, i en escultura, obres d'Eusebi Arnau o François-Raoul Larche, i també les diverses representacions de *La danse du lys* de Théodore Rivière. I, és clar, va ser la protagonista d'una de les primeres cintes de la història del cinema, *Danse serpentine*, dels germans Lumière (1896) –protagonista absent, ja que la ballarina anònima que apareix en aquest curt no és, de fet, Loïe Fuller.

Loïe Fuller in her Butterfly Gown, picture by the Reutlinger studio, renowned for developing an Art Nouveau style in photography

Loïe Fuller amb el seu vestit de papallona, imatge de l'estudi Reutlinger, que es va fer famós per la incorporació de l'estil Art Nouveau en la fotografia

La complexa personalitat de Fuller, però, va anar molt més enllà del ball i de ser la musa de l'Art Nouveau. Era una apassionada de la ciència, membre de la Societat Astronòmica Francesa i amiga personal de científics com Marie Curie o N. Camille Flammarion. Aquesta passió la va aplicar a la seva feina, experimentant i innovant en el camp de l'escenografia i la il·luminació; va arribar a registrar diverses patents, per exemple en l'ús de gels de color en la il·luminació i de sals radioactives luminescents en el vestuari. També va tenir una vida social intensa, amb un ampli cercle d'amistats que incloïa des de la reina Maria de Romania fins a l'empresari americà Sam Hill, amb qui va fundar el Museu d'Art Maryhill de Washington, a més, és clar, d'un gran ventall d'artistes de tots els camps. Loïe Fuller va morir a París el gener de 1928, poc abans de complir 66 anys.

In that period, it was habitual for renowned figures from the entertainment world, such as actresses or dancers, to be depicted by artists. This was the case, for example of the French actress Sarah Bernhardt, the period's great diva, who was immortalised by artists such as Alphonse Mucha, Georges Clairin, René Lalique and Félix Nadar. The Japanese actress Sadayakko – who acted on many occasions in Fuller's own pavilion in Paris – was another artist who was likewise acclaimed and portrayed. Among dancers, the case of Isadora Duncan is striking. She was an object of inspiration for many painters and sculptors.

Yet Loïe Fuller's situation is exceptional. On one hand, for the huge number of works she inspired. On the other, because most of these representations were not static portraits of the dancer posing; rather, there was a generalised trend to capture her in mid-performance, executing those characteristic movements in her long robes. Sometimes, even though the subject cannot be identified, the movements are unequivocally Fuller's. Among the many and varied examples of artists who projected the dancer's body onto numerous media and styles, notable are: Henri de Toulouse-Lautrec's deftly executed engravings and drawings which capture her movement; Koloman Moser's stylised sketches; Jules Chéret's posters for her Folies-Bergère performances; medals

Fuller performing her Serpentine Dance, captured by Isaiah W. Taber.
Fuller, capturada en plena Dansa serpentina per Isaiah W. Taber.

depicting Loïe's effigy, crafted by Pierre Roche; photos by Eugène Druet or Harry C. Ellis, and in sculpture, the works of Eusebi Arnau and François-Raoul Larche. This is not to forget different representations of *La danse du lys* by Théodore Rivière. Naturally, she was also the subject of one of the first recordings in the history of cinema, the *Danse serpentine* by the Lumière brothers (1896) – an absent protagonist in fact, since the anonymous dancer who appears in this short film is not Loïe Fuller.

However, Fuller's complex personality went far beyond dance or being simply Art Nouveau's muse. She was a passionate science enthusiast, a member of the Société astronomique de France (French Astronomical Society) and a personal friend of scientists such as Marie Curie and N. Camille Flammarion. She applied this passion to her work, experimenting and innovating in the field of set design and lighting. She registered several patents, for example the use of coloured gels in lighting and using luminescent radioactive salts on costumes. She also enjoyed an intense social life, with a wide circle of friendships that stretched from Queen Marie of Romania to the American businessman Sam Hill, with whom she founded the Maryhill Museum of Art in Washington. Her friends naturally included a wide variety of artists in all fields. In January 1928, shortly before turning sixty-six, Loïe Fuller died in Paris.

Poster for the music hall Folies-Bergère, by the master of Belle Époque poster art, Jules Chéret

Pòster per al cabaret Folies-Bergère fet pel mestre del cartellisme de la Belle Époque, Jules Chéret

Contents | Sumari

Published by - Edita
Institut del Paisatge Urbà
i la Qualitat de Vida
Ajuntament de Barcelona
Av. Drassanes, 6-8, planta 21
08001 Barcelona

President
Antoni Vives i Tomàs

City Council Delegate -
Conseller delegat
Antoni Sorolla i Edo

Manager - Gerent
Xavier Olivella Echevarne

COUP DE FOUET

The Art Nouveau European
Route magazine
La revista de la Ruta Europea
del Modernisme
Nº 19. 2012
ISSN 2013-1712
Dipòsit legal: B-3982-2003

www.artnouveau.eu
coupDefouet@coupDefouet.eu
Tel. +34 932 562 509
Fax. +34 933 178 750

Editor - Director
Lluís Bosch

Staff Senior - Redactora en cap
Inma Pascual

Editorial Staff - Equip editorial
Armando González
Jordi París
Sònia Turon
Pep Ferré

Contributing to this issue:

Han col·laborat en aquest número:
Gábor Bognár
Quim Boix
Véronique Brumm
Guillermo Cegarra
Carme Comas
Tamás Csáki
Ignasi Domènech
Isabel Fabregat
Jordi Falgàs
János Gerle
Antoni González
Károly Gyömbér
Robert Hack
Hiltrud Hoelzinger
Helen Kendrick
Karlo Letić
Andreia Lourenço
Lídia Matias
Sophie Mayeux
Ramon Manent
Jordi Puig
J.A. Rodríguez
Carmina Salvatierra
Albert Schmidt
Neale Smith
Berta Tiana
Agrita Tipáne
Christina Uslular-Thiele
Roser Vilardell

Translation and proofreading
Traducció i correcció
Kevin Booth
Maria Lucchetti

Design and layout
Disseny i maquetació
Play Creatividad

Printed by - Impressió
Nova Era Barcelona

HERSTORY • FEMINAL

Loïe Fuller, Dancer and Muse of the Arts

Loïe Fuller, ballarina i musa de les arts..... 2-7

POINT OF VIEW • PUNT DE VISTA

The Papillon: Art Nouveau Beyond its Time

El Papillon: Modernisme més enllà del seu temps 11-15

IN DEPTH • A FONDS

Towards the Preservation of Glasgow Style Interiors

Per la conservació dels interiors Glasgow Style 16-23

JUBILEE • ANIVERSARI

Centenary of the Excelsior in Nancy: the Charm and Elegance of an Art Brasserie

Centenari de L'Excelsior a Nancy. L'encant i l'elegància d'una Brasserie d'Art 24-27

LIMELIGHT • PROTAGONISTES

Architect Victor Beltrí y Roqueta, 150th Anniversary

Arquitecte Víctor Beltrí i Roqueta, 150è aniversari 28-33

SINGULAR

The Gellért Spa and Hotel

L'Hotel Balneari Gellért 34-37

RESTORATION • RESTAURACIÓ

Restoration of Palau Güell

La restauració del Palau Güell 38-43

THE CENTRE • EL CENTRE

Riga Art Nouveau Museum

El Museu del Modernisme de Riga 44-47

JUBILEE • ANIVERSARI

100 Years of Trinkkuranlage

100 anys de la Trinkkuranlage 48-51

ENDEAVOURS • INICIATIVES

..... 52-61

AGENDA 62-63

EDITORIAL

Molt més que una simple musa

Ens satisfà especialment presentar en aquest número de *coupDefouet* un article sobre Loïe Fuller, la gran ballarina de la Belle Époque que sovint fou considerada com la musa per excel·lència de l'Art Nouveau. Si bé és cert que Fuller va inspirar nombrosos artistes de l'Art Nouveau –aquí en trobareu diverses mostres, des d'escultures a cartells–, resultaria sens dubte superficial considerar la seva vida i la seva obra només com a motius d'inspiració d'altri.

El fet és que Loïe Fuller va ser molt més que ballarina i musa. Era una creadora que va inventar del no-res un nou i particular llenguatge de la dansa que va esdevenir molt popular al món occidental. Era empresària i no obeïa ningú, produïa i dirigia els seus propis espectacles de cap a cap. Era innovadora, una investigadora constant que experimentava amb nous materials i substàncies químiques per produir nous vestuaris i efectes lluminosos, i algunes de les seves troballes van obrir nous camins en el món de l'escenografia. I Loïe Fuller fou també mentora: va ajudar altres ballarines en les seves carreres, especialment Isadora Duncan, Ruth Saint Denis i Tórtola Valencia, tres de les fundadores més destacades de la dansa del segle XX.

Des que vam iniciar la secció "Feminal" a *coupDefouet*, no hem deixat de constatar que les dones no eren en absolut els "objectes" passius de l'Art Nouveau a què la Història de l'Art sovint les ha relegades... Simples cossos, mers motius d'inspiració, per ser sublimats, reproduïts i admirats com a bellesa purament física i simbòlica, i res més. Ben al contrari, les dones van ser protagonistes actives del moviment. Imaginaven i creaven, eren capdavanteres i innovadores. I si bé les limitacions legals de final del segle XIX els van impedir esdevenir arquitectes, van participar i van destacar en totes les altres arts i disciplines, per no parlar del seu paper sovint decisiu com a patrocinadores i mecenes de l'Art Nouveau. Ja és hora que tot plegat es reconegui i que es repari el doble oblit a què aquestes dones formidables han estat condemnades –pel fet de pertànyer al moviment Art Nouveau i pel fet de ser dones. [1]

Much More Than Just a Muse

It is with special satisfaction that in this issue of *coupDefouet* we publish an article on Loïe Fuller, the great Belle Époque dancer who has often been defined as the muse *par excellence* of Art Nouveau. While it is true that Fuller was an inspiration to many Art Nouveau artists – and here we publish several examples, ranging from sculpture to posters – it would be undoubtedly shallow to limit her life and deeds to simply having inspired others.

The fact is that Loïe Fuller was much more than a dancer and muse. She was of course a creator who invented a singular new dance language from scratch, one which became immensely popular in the Western world. But she was also an entrepreneur and her own boss, producing and managing her own shows from top to bottom and from beginning to end. Furthermore, she was an innovator, constantly researching and experimenting with new materials and chemicals to produce new costumes and lighting effects; some of her findings opened new paths in the world of scenography. Finally, Loïe Fuller was also a mentor. She helped other dancers in their careers, notably Isadora Duncan, Ruth Saint Denis and Tórtola Valencia, three of the most important contributors to twentieth-century modern dance.

Ever since we opened the section "Herstory" in *coupDefouet*, we have repeatedly witnessed this fact: women were far from being the passive "objects" of Art Nouveau to which History of Art has often relegated them... mere bodies, mere inspirational triggers, to be sublimated, reproduced and admired as pure physical and symbolic beauty and nothing more. Quite the contrary: women were active protagonists of the movement. They imagined and they created; they were pioneers and experimenters. If the legal constrictions of the late nineteenth century barred them from becoming architects, they excelled in and contributed to all the other arts and disciplines, not to mention their often crucial role as patrons and sponsors. It is high time this fact was recognised and that the double oblivion such formidable women have been condemned to – firstly for pertaining to the Art Nouveau movement and secondly for being women – was fully repaired. [1]

© Fundació Municipal Joan Abelló, Màlaga de Valles. Foto: Berta Tiana

Loïe Fuller by Catalan sculptor Eusebi Arnau (c. 1895-1902)
Loïe Fuller, de l'escultor català Eusebi Arnau (ca. 1895-1902)

Concurs de coberta

Cover Contest

*Hôtel Tassel, 1893-1895
by Victor Horta.
Detail of the wall painting
of the main staircase*

*Hôtel Tassel (1893-1895)
de Victor Horta.
Detall de la pintura mural
de l'escala principal*

© Christine Bastin & Jacques Evrard

*Our colleague, Roser Pla i Viladecans,
on her last working day before
retirement was the "innocent hand"*

*La nostra companya Roser Pla i Viladecans
va posar la "mà innocent" en el seu darrer
dia de feina abans de jubilar-se*

El concurs de la coberta del número 18 de *coupDefouet* ha tingut un gran èxit de participació i molts encertants, tot i que la imatge no havia estat mai publicada a la revista. No és un fet sorprenent, atès que l'Hôtel Tassel, un dels primers edificis projectats pel gran arquitecte Victor Horta, és ben conegut pels apassionats del Modernisme ja que es considera el primer edifici Art Nouveau.

Els guanyadors del concurs segons el sorteig són: Sr. Ron Conijn des de Rockanje (1r premi, dues nits per a dues persones en un hotel de Barcelona), Sr. Armand Muntés des de Barcelona (2n premi, un lot de llibres sobre Modernisme i una subscripció vitalícia a la nostra revista) i Sr. Alain Destable des de Andernos-les-Bains (3r premi, un lot de llibres sobre Modernisme).

The cover contest for issue No 18 of *coupDefouet* was a huge success in numbers participating, even though the photo had never been published in the magazine. This is not surprising given that the Hôtel Tassel, one of the great architect Victor Horta's earlier projects, is well known by Art Nouveau enthusiasts as it is considered the first Art Nouveau building.

The contest winners from the draw are: Mr Ron Conijn from Rockanje (first prize of two nights for two in a Barcelona hotel), Mr. Armand Muntés from Barcelona (second prize of a collection of books on Art Nouveau, plus a lifetime subscription to our magazine) and Mr. Alain Destable from Andernos-les-Bains (third prize, a collection of books on Art Nouveau).

Endevineu la nostra coberta!

De nou us convidem a participar en el nostre concurs: quina és la imatge de la coberta d'aquest número 19 de *coupDefouet*? El primer premi és possible gràcies al generós patrocini del Gremi d'Hotels de Barcelona.

- 1r premi: dues nits per a dues persones en un hotel de Barcelona
- 2n premi: una subscripció gratuïta a la nostra revista i un lot de llibres d'art modernista
- 3r premi: un lot de llibres d'art modernista

(Els premis es poden enviar com a regal a qui esculli el/la guanyador/a.)

Envieu la vostra resposta per correu electrònic. Heu d'identificar el nom de l'edifici on es troba i el nom de la ciutat on està ubicat. Recordeu d'incloure el vostre nom, adreça postal i un telèfon de contacte.

Data límit: 1 d'octubre de 2012

coupDefouet@coupDefouet.eu

Once more we invite you to participate in our contest: guess the photo on this issue's cover, *coupDefouet* number 19. The first prize is courtesy of the Gremi d'Hotels de Barcelona (Barcelona Hotel Association).

First prize: two nights for two people in a Barcelona hotel
Second prize: a free subscription to our magazine plus a selection of books on Art Nouveau

Third prize: a selection of books on Art Nouveau

(These prizes may be sent as a gift to whomever the winner chooses)

Send your answer by email. You must identify the name of the building in which it is found and the name of the city where it is located. Remember to include your name, postal address and a contact phone number.

Deadline: 1 October 2012

Agraïments especials Special thanks to

Bethany Bull
Anne Harbonville
Anouk Hellemann
Edina Horváth
Deák Ildikó
Ingrid Kastel
Amparo Lasa

Tiema Papp
Jérôme Perrin
Klaus Pokorny
Mònica Porta
Beatriz Riu
Marta Saliné

Laura Schreiber
Iveta Sproge
Anna Suette
Ágnes Szekeres
Sílvia Vilarroja
Pepa Ventura

Albertina Museum
Archive, National Office of
Cultural Heritage Budapest
Arxiu fotogràfic del Consorci
del Patrimoni de Sitges
Conservatoire Numérique des
Arts et Métiers
Fundació CatalunyaCaixa
Fundació Municipal Joan Abelló

Fundació Rafael Masó
Leopold Museum
Museu da Cidade de Aveiro
Musée Lalique
Munch Museet
Museu Can Tintorer
Museu del Modernisme Català
Rīgas Jūgendstīla Centrs
Tate Modern

The Papillon:
Art Nouveau Beyond its Time

János Gerle
Architect, Budapest
gerlej@t-online.hu

Subotica: a town of Art Nouveau wonders and fantastic dreams yet also irrational events. It is a place where the atmosphere of the Austro-Hungarian Monarchy lingers on – it disappeared only during the wars of the 1990s – as a result of its rich Art Nouveau architectural heritage. A heritage that is again, slowly yet surely, regaining centre stage: In May 2011, the town hosted an international symposium in which experts from Serbia and other parts of Europe called the authorities' attention to the importance and complexities of restoration and preservation policies.

Subotica can boast top-ranking Art Nouveau works, such as its world-famous Synagogue, unique in the Hungarian National Style, built by Komor and Jakab in 1902-04, or the fairy-tale palace that the architect Raichl built for himself in 1903-04. Even the Town Hall, also by Komor and Jakab (1908-10), is a striking example of the elaborate decoration of the Hungarian National Style. These and dozens of other fine Art Nouveau buildings have determined the common consciousness of the local people

till today. But not all of Subotica's Art Nouveau originates from the Austro-Hungarian period: in close proximity to all of the aforementioned masterpieces stands an exceptional Art Nouveau work... from the late eighties!

Café Papillon, with its beautifully carved wooden decoration and its unique ambience, could well pass for original, authentic Art Nouveau to many a candid eye. Yet it is in fact a contemporary

This venue's story echoes the fate of many authentic Art Nouveau works

creation inspired by its owner Carlo Letich. Letich was a jazz pianist who worked for seventeen years in Germany while he cultivated his personal dream for the future: to open an Art Nouveau café in the best European tradition.

After returning home to Subotica, Letich set about making his dream come true. It was a long, fruitless search until he finally met Károly Gyömbér, a graphic artist who understood Letich's vision and was able to produce "real" Art Nouveau sketches. Using these artistic drawings as a guide, Letich worked on the project for three

General view of the main bar area of the Papillon café / Vista general de la zona de la barra del café Papillon

12 PUNT DE VISTA

El Papillon: Modernisme més enllà del seu temps

János Gerle
Arquitecte, Budapest
gerlej@t-online.hu

Subotica és una ciutat plena de meravelles i somnis modernistes; i, també, de fets irracionals. Una indret on, gràcies al ric patrimoni modernista, encara hi perviu l'atmosfera de la Monarquia austrohongaresa -que només va desaparèixer durant la guerra de la dècada de 1990. Un lloc que, poc a poc però amb pas ferm, va recuperant un lloc central: al maig de 2011, la ciutat va acollir un congrés internacional en el qual experts de Sèrbia i altres països d'Europa van fer notar a les autoritats la importància i la complexitat de les polítiques de restauració i preservació (vegeu cDf n. 18).

Subotica pot presumir d'algunes obres modernistes del més alt nivell, com la mundialment famosa Sinagoga construïda per Komor i Jakab entre 1902 i 1904, única en l'estil nacional hongarès, o el palau de conte de fades que l'arquitecte Raichl va construir-se per a ell mateix els anys 1903-1904. Fins i tot l'Ajuntament, també de Komor i Jakab (1908-1910), és un exemple notable de l'elaborada ornamentació de l'estil nacional hongarès. Aquests i desenes d'altres magnífics edificis modernistes han conformat una consciència col·lectiva dels habitants de la ciutat fins al dia d'avui. Però no tot el Modernisme de Subotica prové del període austrohongarès: molt a la vora dels edificis que hem

esmentat s'hi troba una obra modernista excepcional... de les acabades dels anys 1980! El Cafè Papillon, amb la seva ornamentació de fusta tallada i el seu ambient únic, podria molt bé passar per una obra modernista original i autèntica davant una mirada innocent. Però és, en realitat, una creació contemporània impulsada pel seu propietari, Carlo Letich. Letich va treballar durant disset anys a Alemanya com a pianista de jazz, mentre alimentava un somni personal per al futur: obrir un cafè modernista d'acord amb la millor tradició europea.

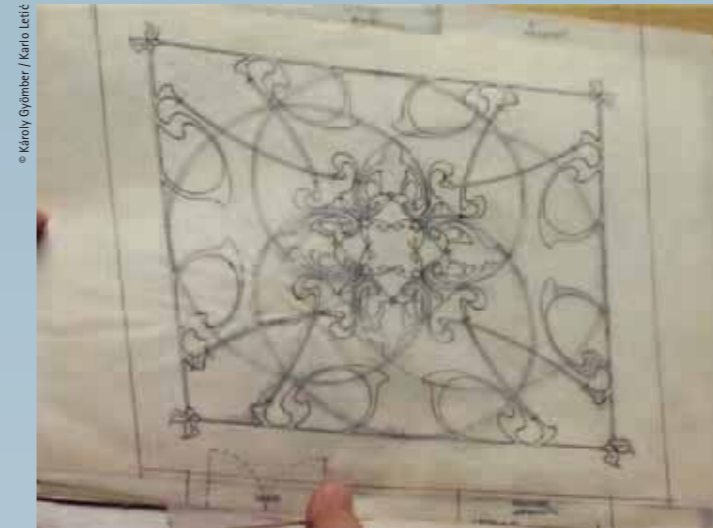
Quan va tornar a Subotica, Letich va posar-se a treballar per fer realitat el seu somni, i després d'una llarga i infructuosa cerca, finalment va conèixer Károly Gyömbér, un artista gràfic que va saber comprendre les visions de Letich i va realitzar uns esbossos "veritablement" modernistes. A partir d'aquests dibuixos artístics, Letich va estar treballant en el projecte durant tres anys, dirigint un equip de tallistes i escultors, entre els quals es comptaven els germans Szkala i Franjo Radic, a més d'incloure-hi els seus propis treballs artesanals. Letich va trobar un espai adequat a la planta baixa d'un edifici que aleshores era de propietat municipal i, finalment, el 1989, va aconseguir fer realitat el seu somni i va obrir el Cafè Papillon tal com el podem veure encara avui, amb unes talles volumètriques meravelloses inspirades en motius del món de les papallones. L'ús de la forma modernista per antonomàsia, el *coup de fouet*, és tan vigorós, i alhora lleuger i delicat, que les figures enganyen l'ull i talment sembla que es moguin.

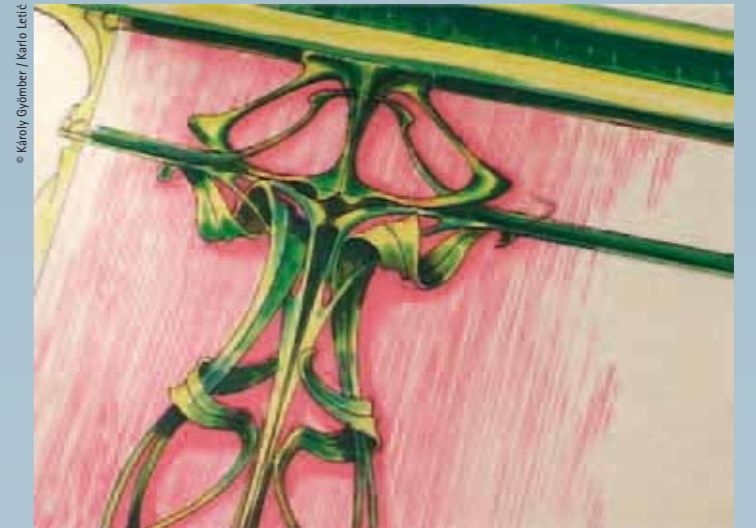
Carpentry is the café's main feature: note the intricate and delicate work on the ceiling, inspired by a butterfly's dancing and apparently erratic flight

El treball de fusta és la característica principal del cafè: destaca especialment el treball delicat i complex del sostre, inspirat en el vol aparentment erràtic d'una papallona

POINT OF VIEW 13

Preliminary sketch for the ceiling design
Esboç preliminar per al disseny del sostre

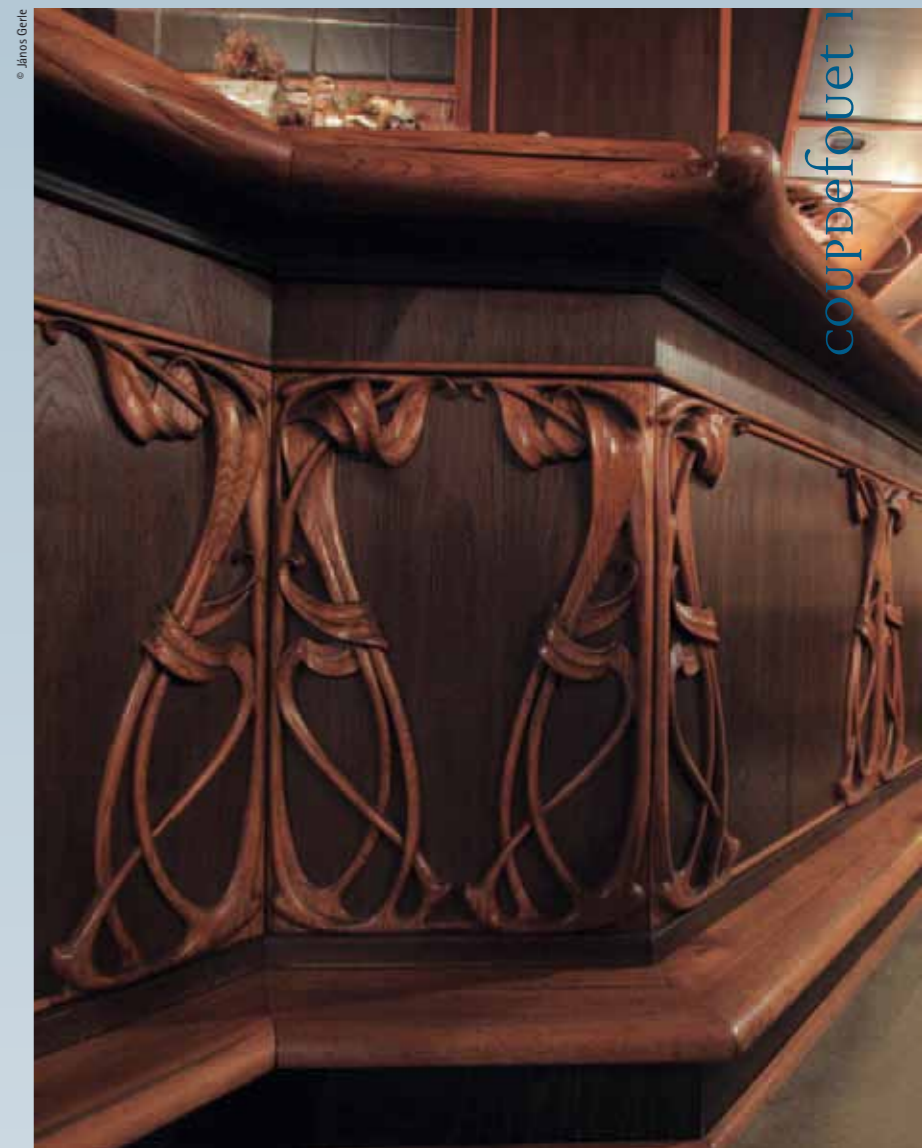
Design by Károly Gyömbér, which was applied to the bar front (below)
Disseny de Károly Gyömbér que es va realitzar al frontal de la barra (a baix)

years, directing a team of woodcarvers and sculptors, among them the Szkala brothers and Franjo Radic, to which he also contributed his own self-taught craftsmanship. Letich found a suitable space on the ground floor of a building owned at that time by the city. Finally, in 1989, he was able to make his dream come true and open the Café Papillon as it can still be seen today, with its fantastic volumetric carvings inspired by butterfly motifs. The use of the quintessential Art Nouveau whiplash form is so vigorous yet light and delicate that the figures often seem to tease the eye with apparent movement.

The Café, a lively bar with a certain Bohemian air, became immediately popular and the talk of the town among artists and cultural circles, even attracting visitors from abroad. In 1993, local authorities declared it a listed architectural monument. However, the consequences of the war and the effect of changes in tax policies made things increasingly difficult during the nineties, until in 1998, Letich was forced to close the business. However, since it is a listed monument, Letich as tenant of the space has the legal obligation to keep it open to the public even if he cannot pursue his business. So now he opens the premises in the evenings, and with friends and visitors enjoys jazz music and conversation – coffees are on the house.

The Papillon's present situation is complex and its future, unknown. After the fall of communism, the building was reclaimed by its original owners, the Subotica Jewish Community, who had been stripped of their possessions during the Nazi occupation in World War Two (including the Synagogue in the same neighbourhood). Municipal authorities have recently returned it to them. In dire need of funds to rebuild the Community, the present owners would prefer a well-paying tenant as opposed to a boho hangout for Art Nouveau and jazz mavericks. Meanwhile, the City Council and Carlo Letich have an agreement by which he will receive financial compensation if he has to leave the site.

Yet what value should be placed on the Papillon's beautiful decoration? After many differing evaluations, the latest experts' committee estimated the value of the interior decorations at 3.3 million

© János Gerlic

A similar design to that of the previous page was also used for the banister separating the bar and table areas

Un disseny similar al de la pàgina anterior es va usar també a la barana que separa la zona de la barra i la de les taules

El cafè, un bar ple de vida amb un cert aire bohemi, de seguida va esdevenir un lloc molt freqüentat i conegut entre els artistes i els cercles culturals de la ciutat, que atreïa també molts visitants estrangers. El 1993, les autoritats locals el van catalogar com a monument arquitectònic. Tanmateix, les conseqüències de la guerra i els efectes dels canvis en la política fiscal van fer que les coses fossin cada cop més difícils durant els anys noranta, fins que el 1998 Letich es va veure obligat a tancar el negoci. Però com que està catalogat com a monument, Letich, com a llogater de l'espai, està legalment obligat a mantenir-lo obert al públic, encara que no pugui continuar el negoci. Així que ara obre als vespres i gaudeix amb els seus amics i altres visitants del jazz, la conversa, i cafès a compte de la casa.

La situació actual del Papillon és complexa, i el seu futur, incert. Després de la caiguda del comunisme, l'edifici va ser reclamant pels antics propietaris, la Comunitat Jueva de Subotica, que van ser desposseïts de totes les seves propietats durant l'ocupació nazi durant la Segona Guerra Mundial (incloent la Sinagoga, que es troba en el mateix barri), i fa pocs anys les autoritats municipals els el van retornar. A causa de la necessitat imperiosa d'aconseguir fons per reconstruir la Comunitat, els propietaris actuals preferirien un llogater disposat a pagar més que un cafè bohemi virtual per als amants del Modernisme i del jazz. D'altra banda, l'Ajuntament i Carlo Letich tenen un acord segons el qual ell té dret a una compensació econòmica en el cas que hagi d'abandonar el local.

Però, quin és el valor de la meravellosa decoració del Papillon? Després de diverses avaluacions, el comitè d'experts va valorar la decoració interior en 3,3 milions d'euros. L'Ajuntament, que òbviament no pot fer front a una compensació tan astronòmica, va iniciar un litigi que encara continua obert. Una altra proposta que ha rebut suport des de dins del consistori és la de reubicar tot l'interior del Papillon en un dels espais del mateix Ajuntament. Això, però, resultaria tècnicament inviable i estèticament inacceptable, perquè la decoració del Papillon –que s'inspira directament en l'Art Nouveau francès i belga– no té res a veure amb l'estil nacional hongarès de l'edifici de l'Ajuntament.

Per què no es pot tornar a obrir el Cafè Papillon al públic, com a bar? El problema és trobar un preu d'arrendament que satisfaci les legítimes aspiracions econòmiques dels propietaris actuals i que alhora tingui en compte una valoració real dels ingressos que pot produir un negoci com aquest, adreçat a un públic minoritari i amb unes despeses de manteniment elevades. Al final, doncs, fins i tot la història d'aquest lloc ha acabat assemblant-se al destí de moltes obres autènticament modernistes. I si bé es podria qüestionar si el Papillon es pot considerar Art Nouveau de debò, no es pot negar que és veritable art. La seva autenticitat queda demostrada –més enllà del temps i de la percepció acadèmica dels diferents períodes artístics– per la puresa en la conceptualització de les formes i per una realització perfecta i amb una grandíssima qualitat artesanal.

www.facebook.com/cafepapillonsubotica

euros. The Council, obviously unable to satisfy such astronomical compensations, began litigation which is still ongoing. Another proposal which has received support from within the Council is to re-install the whole interior of the Papillon into one of the spaces of the Town Hall itself. This, however, would be technically impracticable and also stylistically unacceptable since the Papillon's decor – directly inspired by French and Belgian Art Nouveau – is totally at odds with the Hungarian National Style of the Town Hall building.

So why not reopen Café Papillon to the public as a bar? The difficulty lies in establishing a rental price that satisfies both the present owners' legitimate economic aspirations and a realistic appraisal of the income that such a business, geared towards a minority public and with high maintenance costs, can actually raise. So in the end, this venue's story echoes the fate of many authentic Art Nouveau works. While it could be disputed whether the Papillon can be considered Art Nouveau at all, one cannot deny the fact that it is true art. Its authenticity has been proven – independently over time and through academic perception in different artistic periods – by the purity of conceptualisation of its forms and by the superior craftsmanship and perfection of its realisation.

www.facebook.com/cafepapillonsubotica

© Karoly Gyömbér / Karoly Letich

Above, butterfly sketch for the logo of the Papillon café; below, detail of a butterfly carved into the frame of one of the establishment's many mirrors

A dalt, esbós de papallona per al logotip del cafè Papillon; a baix, detall d'una papallona esculpida en el marc d'un dels molts miralls del local

© János Gerlic

Per la conservació dels interiors Glasgow Style

Helen Kendrick
Glasgow City Heritage Trust
helen@glasgowheritage.org.uk

Es edificis que es van construir a Glasgow durant el boom econòmic del segle XIX són fruit de l'explosió de creativitat que va viure la ciutat en aquest període, en què nombrosos arquitectes, artistes i dissenyadors adoptaren l'estil modernista en la seva obra. El Modernisme de Glasgow s'associa intrínsecament amb Charles Rennie Mackintosh –sens dubte la figura més notable de la ciutat pel que fa a aquest estil–, però val a dir que s'estén per tota la ciutat més enllà de la seva obra. A mitjan segle XIX i principi del XX, els ciutadans més acabalats van voler allunyar-se de la massificació del centre i de l'est de la ciutat, la qual cosa va propiciar la ràpida expansió de barris de classe mitjana cap a l'oest i cap al sud. Els responsables de construir i dissenyar aquests barris habitats per una burgesia cada cop més nombrosa, van recórrer al Modernisme o Glasgow Style (nom amb què es coneix el Modernisme a la ciutat), sobretot en l'ornamentació interior de les cases, els edificis públics i els espais de lleure.

La gran popularitat del Modernisme o Glasgow Style entre les classes mitjanes aburgesades és important en el context de la identitat local. Tal com assenyalava el teòric en urbanisme Patrick Geddes, el disseny i l'estil arquitectònics que prevalen en una ciutat mantenen

una forta relació amb la personalitat social, el caràcter regional i la "força vital" dels seus ciutadans; l'ús de l'ornamentació Glasgow Style, amb una delicada paleta de colors i motius presos de l'entorn natural de la ciutat i un vincle estret amb l'avantguarda europea, fou una manera de la burgesia d'identificar-se com a moderna, civilitzada i en harmonia amb els valors i els gustos de l'escenari artístic popular de l'època. La ciutat més gran d'Escòcia havia adquirit notorietat durant la

El 1988 es va reactivar un renaixement en termes de conservació del patrimoni

amb aspiracions de la idea ben fonamentada de Glasgow com a ciutat bruta i amb importants problemes socials, incloent la superpoblació, les malalties i l'alcoholisme.

A partir de mitjan anys 1800 a Glasgow hi havien sorgit blocs de pisos per acollir l'afluència massiva de treballadors que arribaven a la "segona ciutat de l'Imperi". Mentre que les històries i les fotografies d'arxiu dels barris de l'est de la ciutat d'aquesta època descriuen una misèria infame, els veïnats de l'oest eren ben diferents. Aquests,

primera part del segle XIX com la "ciutat llòbrega del nord". L'adopció entusiasta del nou Glasgow Style en els interiors va distanciar els ciutadans

Turn-of-the-century Glasgow Style tiling at Sloans Café-Bar entrance
A l'entrada del Café-Bar Sloans, enrajolat característic del Glasgow Style de canvi de segle

Towards the Preservation of Glasgow Style Interiors

Helen Kendrick
Glasgow City Heritage Trust
helen@glasgowheritage.org.uk

Buildings constructed during an economic boom in Glasgow at the end of the 19th century embraced the burst of creative expression in the city during this period, with many architects, artists and designers channelling the Art Nouveau style in their work. While Art Nouveau in Glasgow is intrinsically associated with Charles Rennie Mackintosh, indubitably the city's most prominent single figure connected with the style, Art Nouveau extends further throughout the city than solely within his oeuvre. Glasgow's middle class suburbs to the west and south of the centre expanded rapidly from the mid 19th to early 20th century, as wealthier citizens sought to escape from the overcrowding of the city centre and east end. Those responsible for building and designing these suburbs, populated by a growing bourgeoisie, embraced Art Nouveau and Glasgow Style (as Art Nouveau is widely referred to in the city) in their designs, particularly through interior ornamentation in homes, public offices and leisure spaces.

The widespread popularity of Art Nouveau and Glasgow Style amongst the burgeoning middle classes is important in the context of local identity. As Scottish urban theorist Patrick Geddes has commented, the prevalent design and architectural style in a city relates strongly to the social personality, regional character and "life force" of its citizens; channelling Glasgow Style ornamentation, with its delicate colour palette and motifs drawn from the nature surrounding the city and close link with the European avant-garde was an effective way for the bourgeoisie to identify themselves as modern, civilised and in harmony with the values and taste of the popular artistic scene of the time.

Stained glass window in a traditional Wally Close attributed to Stephen Adam Jnr
Vitrall d'un Wally Close tradicional, atribuït a Stephen Adam Jr.

1901 advert for the Glaswegian stained glass studio Stephen Adam and Son
Anunci de 1901 dels vitrallers de Glasgow Stephen Adam and Son

construïts per als acadèmics, artistes, comerciants, industrials rics i bohemis benestants, mostraven espais amplis, intricats estucs ornamentals, cassetonats, vitralls, belles rajoles als terres i les parets de les zones de recepció, elegants tribunes i treballs ornamentals de maçoneria, normalment en Glasgow Style.

Sovint, els blocs de l'oest incloïen el que localment es coneix com a "Wally Close": una zona comuna de l'edifici amb rajoles decoratives (el mot "Wally" prové d'un antic mot escocès que significa "ceràmica clara"). En lloc de pintar les zones comunes de recepció, com es feia en propietats

més modestes, els Wally Closes s'enrajolaven amb rajoles ceràmiques decoratives bellament acolorides amb motius Glasgow Style i s'estenien normalment fins al primer pis, o, en alguns casos, fins al capdamunt de l'edifici. No tots els districtes de Glasgow tenien aquests Wally Closes, que eren molt cobejats. Els relats orals dels residents d'aquests edificis descriuen les sessions de neteja comunitària cada divendres al vespre. Les rajoles de ceràmica, a més de fer bonic i tenir una qualitat tàctil inconfusible, eren també pràctiques i duradores. Molts Wally Closes han sobreviscut més de cent anys d'ús diari i es mantenen encara en un estat gairebé tan perfecte com originàriament.

Miller and Lang publishing house, designed by architect DB Dobson in 1902. The dramatic glass screen in the reception area, by WG Morton, depicts nautical scenes

Editorial Miller and Lang, obra de l'arquitecte DB Dobson de 1902. L'espectacular mampara de vitrall de la recepció, feta per WG Morton, mostra escenes nàutiques

Original Art Nouveau tiles, mosaic floors and radiators are still preserved at the entrance area of the Miller and Lang publishing house

Al vestibul de l'editorial Miller and Lang encara es conserven les rajoles, el paviment de mosaïc i els radiadors modernistes originals

These, built for the city's academics, artists, merchants, rich industrialists and wealthy bohemians displayed grand proportions, intricate decorative plasterwork, panelling, stained glass, beautiful tiling on the floors and walls of reception areas, elegant bay windows and decorative stonework, commonly in the Glasgow Style.

Often the tenements in the West End would include internally what is referred to locally as a "Wally Close"; the decoratively tiled public area of the tenement (the word "Wally" comes from the Old Scots word meaning "pale ceramic"). Rather than the communal reception areas of the tenement being painted, as in more modest properties, Wally Closes were tiled with decorative, beautifully coloured ceramic tiles with Glasgow Style motifs extending usually up to the first floor or in some cases all the way to the top. Not every district in Glasgow had these Wally Closes and they were regarded as extremely desirable, with oral histories recording residents' stories of communal cleaning sessions every Friday night. The ceramic tiles, as well as looking beautiful and having a distinctly tactile quality, were

Glasgow Style tiles and stained glass in a tenement Wally Close in the city's South Side

Rajola i vitrall Glasgow Style en un vestibul Wally Close d'una casa de pisos de la zona sud de la ciutat

also practical and hardwearing; many Wally Closes have survived more than 100 years of daily use and still look (almost) as pristine as they originally would have.

Along with the tiling, the communal glass in the Wally Closes (the windows of the communal stairwells and the glass in the individual front doors) was highly decorative. Between 1870 and 1914 Glasgow was an important centre for the production of stained glass, with some of Europe's most innovative artistic producers such as Stephen Adam Jnr, George Walton, WG Morton and EA Taylor designing glass in the Glasgow Style for homes in the city.

In terms of the preservation of its heritage, a successful cultural renaissance kick-started in 1988

While the days of communal cleaning may be over, there is still a pride in – and high levels of desirability for – the Wally Closes. Residents speak with great affection of the tiles and stained glass; of opening front doors on dark rainy winter nights to see the

A banda de les rajoles, les vidrieres comunes dels Wally Closes (les finestres de les escales comunes i els vidres de les portes d'entrada de cada pis) eren molt decoratives. Entre 1870 i 1914 Glasgow fou un centre important de producció de vitralls, que va comptar amb alguns dels artistes més innovador d'Europa, com Stephen Adam Jr., George Walton, WG Morton i EA Taylor, que van dissenyar vidrieres Glasgow Style per a les cases de la ciutat.

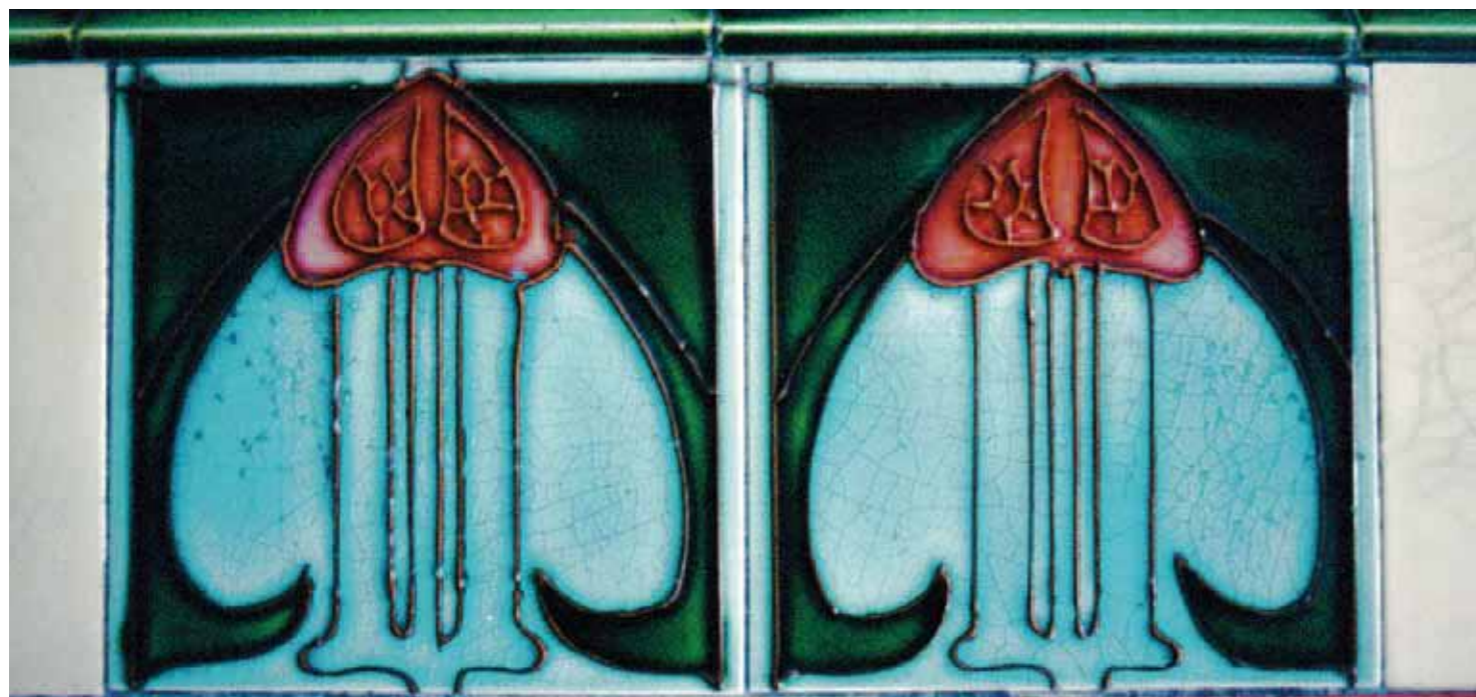
Si bé els dies de la neteja comunitària poden haver arribat a la seva fi, els Wally Closes són encara motiu d'orgull i de cohejança. Els habitants d'aquests edificis parlen amb molt d'entusiasme de les rajoles i els vitralls, d'obrir les portes del davant en les nits fosques i plujoses d'hivern per veure les exquisides rajoles lluent i els vidres de colors brillar sota els llums elèctrics. Els visitants de la ciutat sovint se sorprenden de veure aquestes zones comunes tan ricament ornamentades en un bloc de pisos. L'enorme varietat de colors i de detalls de les rajoles –com per exemple motius de vaixells– que poden trobar-se en alguns Wally Closes, reflecteixen directament en els interiors de les cases no només els entorns naturals, sinó també el ric patrimoni industrial de la ciutat.

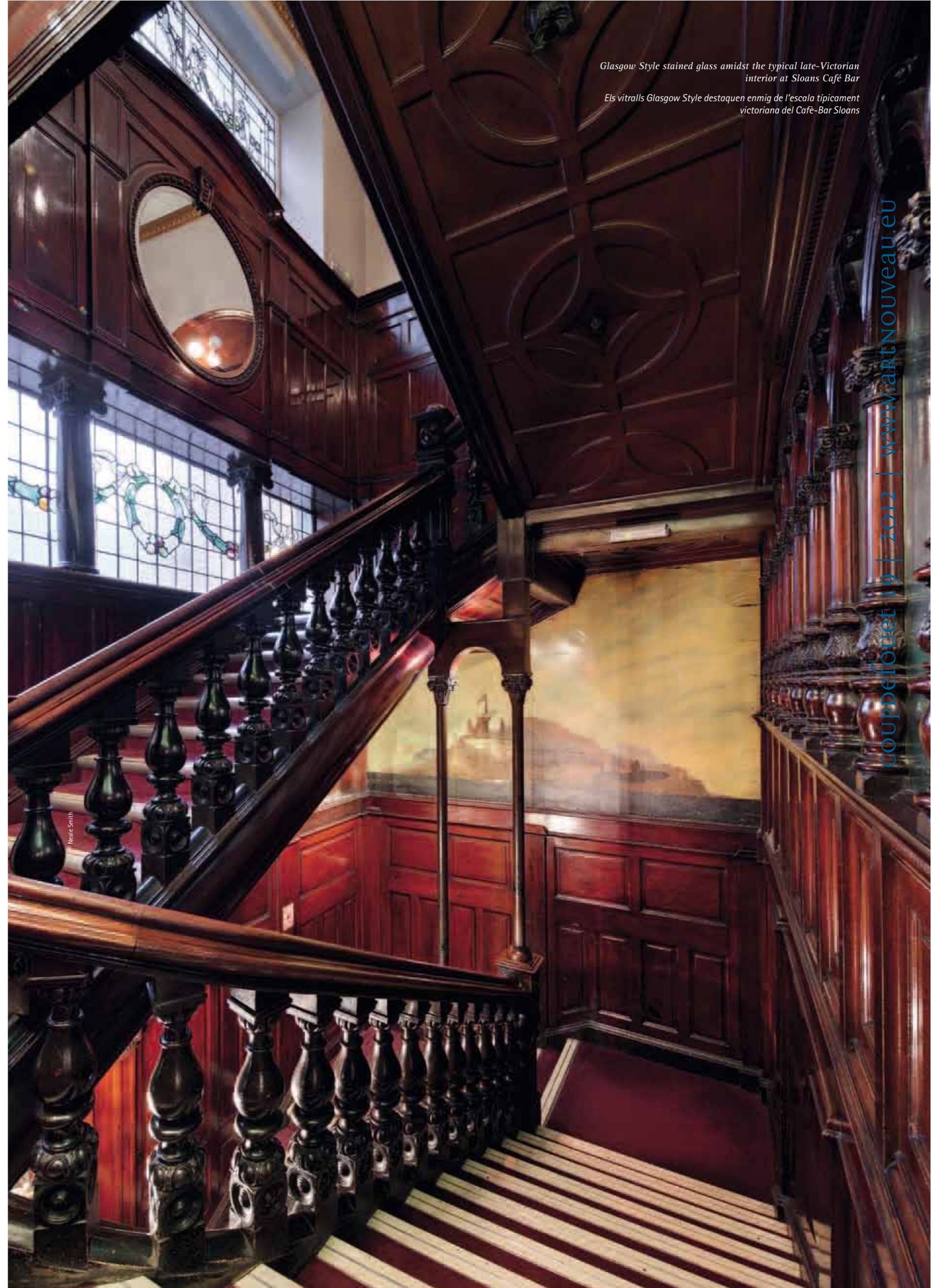
Alguns exemples destacats de rajoles i vidrieria modernistes a Glasgow es troben també en els espais de treball i de lleure de la gent adinerada. El que es considera generalment com el bar públic més antic de la ciutat, el Cafè-Bar Sloans (que data de 1797), va ser objecte d'una important rehabilitació al tombant del segle XX, en la qual es va afegir una bella selecció de vitralls i rajoles Glasgow Style als accessoris típics de l'etapa victoriana tardana, oferint una combinació que forma un interior sorprenent, únic i absolutament modern. El que havia estat la seu d'uns editors d'art al barri Pollokshields de Glasgow conté el que se sol considerar l'interior modernista més notable d'Escòcia. Dissenyat per WG Morton, els impressionants vitralls de l'interior representen una selecció increïblement diversa d'imatges que van des de relats sobre el pas del temps fins a escenes nàutiques amb representacions de Neptú, balenes monstruoses, sirenes i vaixells. A més dels vitralls, les rajoles de l'interior, els terres de mosaic, els detallats mosaics de les parets que mostren nimfes nues i sirenes,

Stained glass window in a traditional Wally Close designed by Stephen Adam Jr

Vitrall en un Wally Close tradicional, dissenyat per Stephen Adam Jr.

Detail of Glasgow Style tiles from a tenement Wally Close in the city's West End / Detall de rajola Glasgow Style en un Wally Close d'una casa de pisos de la zona oest de la ciutat

Glasgow Style stained glass amidst the typical late-Victorian interior at Sloans Café Bar

Els vitralls Glasgow Style destaquen enmig de l'escala típicament victoriana del Cafè-Bar Sloans

i les ferramentes de les portes, incloent poms i plaques per a manetes (úniques en cada una de les deu portes interiors), estan farcits de detalls modernistes molt elaborats.

El caràcter essencial i l'atractiu d'una ciutat no es defineixen només pels grans edificis públics o les icones arquitectòniques, sinó sovint per l'estil vernacle i, és clar, pels seus ciutadans. I això no és enlloc tan cert com a Glasgow. El 1988 es va reactivar un renaixement en termes de conservació del patrimoni, gràcies al qual la ciutat ha esdevingut internacionalment coneguda per la seva regeneració a partir del mateix patrimoni, i recentment ha estat declarada Ciutat Europea de l'Any 2011 per l'Acadèmia d'Urbanisme. El jurat va tenir en compte el caràcter local, l'èxit comercial, la sostenibilitat i, primordialment, el compromís de Glasgow en la protecció del patrimoni construït, com a factors per a la seva elecció. De fet, la ciutat dedica molta feina i recursos a la preservació de la seva arquitectura històrica, entre altres coses, gràcies a una consciència cada cop més gran del seu valor econòmic: a Escòcia, es calcula que el turisme aporta 3,2 bilions de lliures anuals, i el patrimoni arquitectònic de Glasgow n'és un dels factors destacats.

Malgrat les pèrdues patides a causa d'una important renovació durant els anys 1960 i 1970, Glasgow conserva encara una major proporció de vidrieres domèstiques històriques que qualsevol altra ciutat de Gran Bretanya. Però si una quantitat important d'aquest fràgil patrimoni encara perdura, en els darrers cent anys n'ha desaparegut, potser inevitablement, una gran part. Encara queda molta feina per fer per donar visibilitat, promoure i protegir l'ornamentació interior única del Glasgow del tombant de segle. Com més es valori aquest aspecte preciós i únic del patrimoni constructiu de la ciutat, més esperances tindrem que el que queda es conservi per al futur.

www.glasgowheritage.org.uk

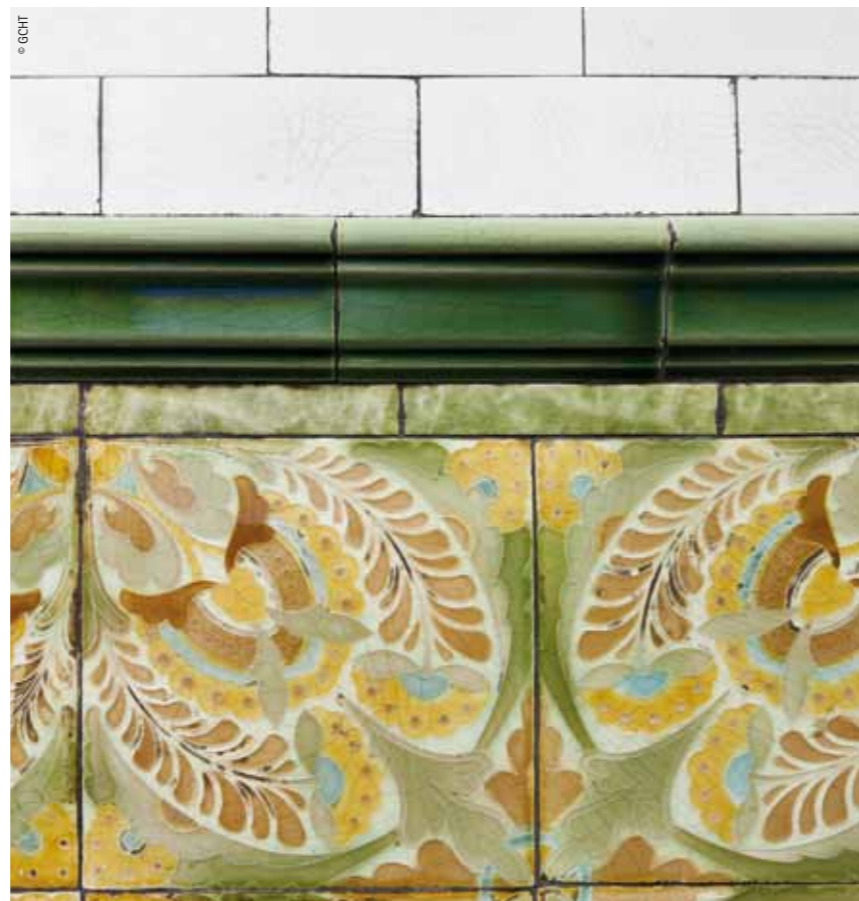

Doors to lavatories in the Miller and Lang publishers' house

Entrades als lavabos de l'editorial Miller and Lang

© Neale Smith

Detail of two designs of Glasgow Style tiles from tenement Wally Closes in the city's West End / Detall de dos dissenys de rajoles Glasgow Style a Wally Closes de cases de pisos de la zona oest

© GCHT

© GCHT

Detail of the rather unfriendly dragon sculpture over the doors of the lavatories in Miller and Lang

Detall de l'escultura del drac no gaire amigable sobre les portes dels lavabos de Miller and Lang

© Neale Smith

exquisite glossy tiles and coloured windows glowing under the electric lights. Visitors to the city are often astonished to see such intricately decorative communal areas in a tenement. The huge variety of colours and detailing in the tiles – such as ship motifs – that can be found in some Wally Closes, directly reflect not only the surrounding natural environment but also the city's rich industrial heritage within the domestic interior.

Dramatic examples of Art Nouveau tiles and glass in Glasgow are also found in the places of work and leisure spaces of the well-heeled. What is widely acknowledged to be the oldest public bar in the city, Sloans Café Bar (dating back to 1797) had a major redevelopment at the turn of the 20th century, incorporating the addition of a beautiful array of Glasgow Style stained glass and tiling amidst the typical late-Victorian fittings, combining to make a striking, unique and wholly modern interior. A former art publisher's headquarters in the Pollokshields suburb of Glasgow contains what is often referred to as the most striking Art Nouveau interior in Scotland. Designed by WG Morton, the dramatic stained glass throughout the interior depicts a strikingly diverse selection of imagery, ranging from tales of the passing of time to nautical scenes featuring Neptune, monstrous whales, mermaids and ships. Along with the stained glass, the interior's tiles, mosaic floors, detailed wall mosaics depicting naked nymphs and mermaids, and brass door furniture including handles and finger plates (unique on each of the ten interior doors) are heavy with intricate Art Nouveau detail.

The essential character and allure of a city is not solely defined by its grand public edifices or architectural icons but often by its vernacular style and of course, its citizens. Nowhere is this truer than in Glasgow. In terms of the preservation of its heritage, the city has, since its successful cultural renaissance kick-started in 1988, become internationally renowned for heritage-led regeneration,

most recently being awarded the title of *European City of the Year 2011* by the Academy of Urbanism. Judges cited local character, commercial success, sustainability and, essentially, Glasgow's commitment to protecting the best of its built heritage as winning factors. Indeed the city works hard and invests heavily in preserving its historic architecture, not least because of an increased appreciation of the economic value; tourism in Scotland is estimated to be worth £3.2 billion annually, with Glasgow's architectural heritage a major contributing factor.

Despite losses incurred by major redevelopment during the 1960s and 70s, Glasgow still retains a greater proportion of its historic domestic glass than any other city in Britain. But while a wealth of this fragile heritage endures, perhaps inevitably over the last 100 years much has disappeared; there is still work to be done to highlight, promote and protect Glasgow's unique turn-of-the-century interior ornamentation. The more fully this most precious and unique aspect of the city's built heritage is appreciated, the more we can hope to safeguard what remains for the future.

www.glasgowheritage.org.uk

**Centenari de L'Excelsior a Nancy.
L'encant i l'elegància d'una Brasserie d'Art**

Sophie Mayeux
Cap de premsa, Brasserie Excelsior, Nancy
sdic.conseil@wanadoo.fr

Fa tot just cent anys, s'erigia a Nancy, a l'est de França, el Gran Cafè de L'Excelsior. Símbol viu dels cafès de la Belle Époque i del moviment Art Nouveau, la Brasserie L'Excelsior és un testimoni intemporal d'un patrimoni cultural i gastronòmic a l'estil francès. La Brasserie L'Excelsior va ser creada per Louis Moreau, un dels cèlebres productors de cervesa de Vézelize, i va obrir les portes el 26 de febrer de 1911 al bell mig de l'agitat barri de l'estació de Nancy. Desitjós de crear un aparador de prestigi, Moreau va recórrer a les figures més il·lustres de l'École de Nancy.

Amb l'arquitectura de Weissenburger i Mienville, la vitralleria de Jacques Gruber, el mobiliari i les aranyes de Louis Majorelle i les làmpades de pasta de vidre de Daum, L'Excelsior és una de les obres mestres més notables del moviment Art Nouveau. Més enllà de la típica façana ondulada de l'École de Nancy, la Brasserie marca estil amb la majestuosa sala interior de 25 per 12 metres, amb fusta treballada, vitralls de temes naturalistes, mobiliari de caoba massissa de Cuba i amplis finestrals. El panell, les bigues i el terra despleguen temes vegetals on es barregen falgueres, pins i gíngkos, harmoniosament combinats en tons del color del coure. A pocs passos, en l'accés al saló Emile Gallé, hi trobem la mà de Jean Prouvé, artista del ferro, que signa la barana de l'escala el 1928.

Des que es va fundar la Brasserie, no han deixat de passar-hi personalitats de totes les èpoques. Després dels primers anys esbojarrats i despreocupats, L'Excelsior va viure les angoixes de la guerra d'Europa i de la reconstrucció. Més endavant, als anys setanta, fins i tot va estar a punt de ser enderrocat.

Salvat *in extremis* per un grup d'amants de l'art i el patrimoni, el 1976 L'Excelsior és declarat monument històric. El 1987 el compra el grup Flo, que immediatament restaura l'establiment i li retorna tota la seva antiga esplendor. Entre les seves parets bufen el 1973 els primers aires arribats de Nova Orleans, i hi neix el famós festival Nancy Jazz Pulsations.

Molt estimat pels habitants de Nancy, L'Excelsior és un dels punts de trobada ineludibles de la vila. Entre partides de cartes i dinars de negocis, enamoraments, ruptures i retrobaments... l'establiment respira cent anys d'històries i anècdotes que li confereixen una ànima i un encant molt particulars. Els visitants, els clients habituals, els

L'Excelsior és un testimoni intemporal d'un patrimoni cultural i gastronòmic a l'estil francès

turistes francesos o estrangers i els simples passants, hi coincideixen amb tota naturalitat.

Lloc de trobada dels gastrònoms, la Brasserie serveix gairebé mil comensals per dia, gràcies a un equip tan afable com qualificat. Si bé L'Excelsior s'ha especialitzat en productes del mar, el sorbet de prunes i la crema cremada amb bergamota fan les delícies dels epicuris, així com els esmorzars són molt apreciats pels gormands. El seu emblemàtic director, Frédéric Tabey, convida de bon grat a qui ho desitja a visitar les cuines. Si no és que prefereixen fer una parada a l'estand d'Amar, el millor obridor d'ostres de França el 2004.

www.brasserie-excelsior.com

JUBILEE
**Centenary of the Excelsior in Nancy:
the Charm and Elegance of an Art Brasserie**

© Alexandre Marchi

With its huge windows, the Excelsior opens generously onto the street. The motifs on the stained glass represent the leaves of a ginkgo biloba tree.

Amb els seus enormes finestrals, l'Excelsior s'obre generós cap al carrer. Els motius als vidres tintats representen fulles de l'arbre ginkgo biloba.

Sophie Mayeux
Press chief, Brasserie Excelsior, Nancy
sdic.conseil@wanadoo.fr

Barely a century ago, in Nancy, in eastern France, the Brasserie L'Excelsior was built. A living symbol of the cafés of the Belle Époque and the Art Nouveau movement, L'Excelsior bears timeless witness to a truly French cultural and gastronomic heritage.

The Brasserie L'Excelsior, created by Louis Moreau, one of Vézelize's best renowned brewers, opened its doors in the heart of the turbulent neighbourhood of Nancy station on 26 February 1911. Keen to create a prestigious façade for his locale, Moreau commissioned the foremost artists of the École de Nancy.

With its architecture by Weissenburger and Mienville, glasswork by Jacques Gruber, furnishings and chandeliers by Louis Majorelle and *pâte de verre* lampshades by Daum, the Excelsior is one of the most striking masterpieces of the Art Nouveau movement.

Beyond the classic undulating walls of the École de Nancy, the Brasserie sets a style with its majestic, twelve-by-twenty-five-metre inner space of carved wood, stained glass depicting naturalist themes, solid mahogany furniture from Cuba and spacious windows. The

L'Excelsior bears timeless witness to a truly French cultural and gastronomic heritage

panel, beams and floor develop plant motifs where ferns, pines and ginkgo trees, combined in copper tones, blend harmoniously. A few steps away, at the entrance to the Emile Gallé room, we find the handiwork of Jean Prouvé, an ironworker, who created the 1928 stair railing.

Since its inauguration, the Brasserie has not ceased to attract personalities during all the phases of its lifetime. After its initial, crazy, carefree years, the Excelsior experienced the angst

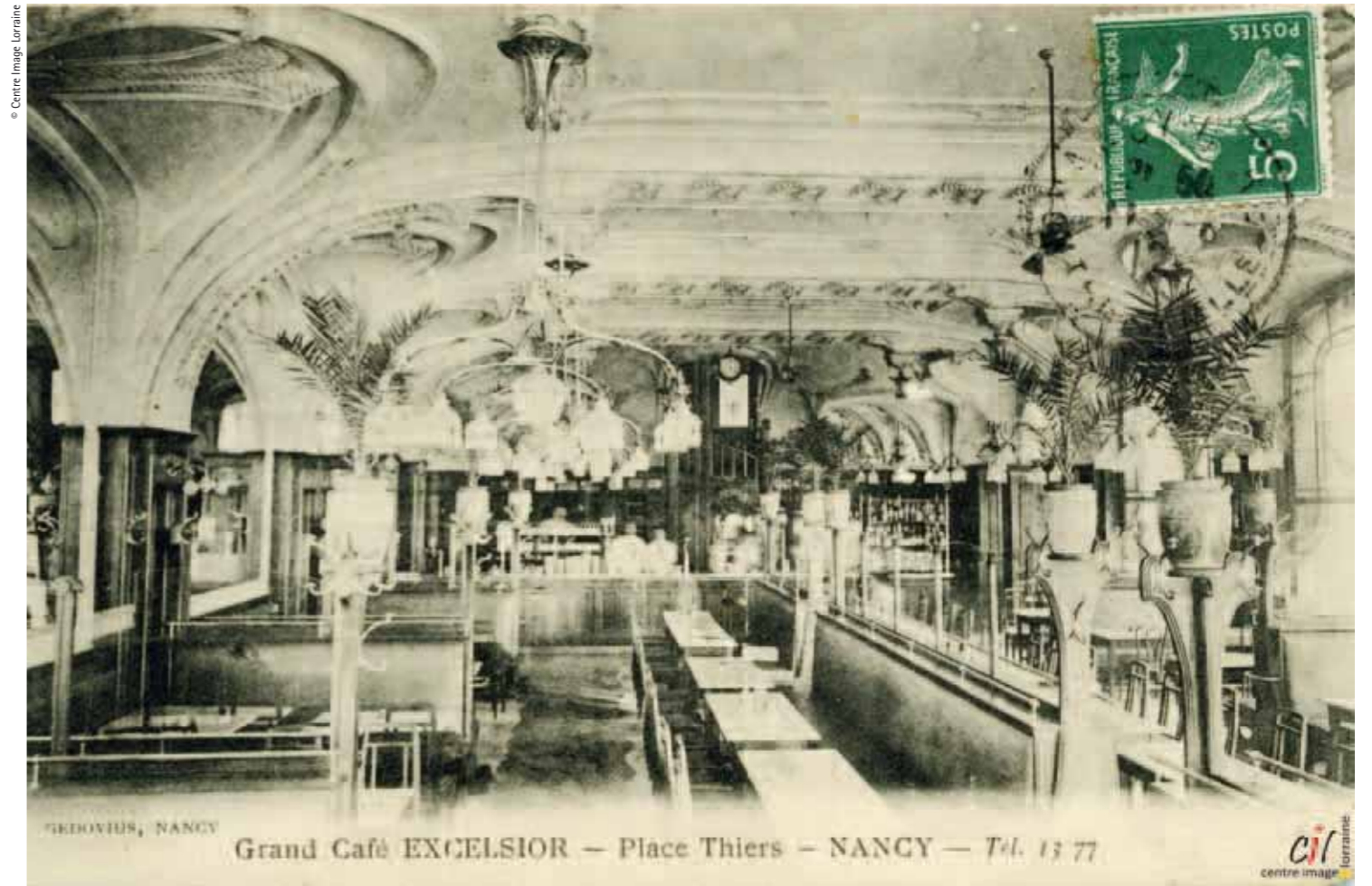

Picture of the Brasserie Excelsior in 1911

imatge de la Brasserie Excelsior del 1911

JUBILEE

The spectacular ceiling of the main hall is decorated with motifs of ferns
El sostre espectacular de la sala principal està decorat amb motius de falgueres

Above, reproduction of a period postcard showing the main hall of the Excelsior, and present-day image below
A dalt, reproducció d'una postal d'època mostrant la sala principal de L'Excelsior, i una imatge actual a baix

of the European Civil War and reconstruction. Later, in the seventies it was even in danger of being torn down.

Saved *in extremis* by a group of art heritage enthusiasts, the Excelsior was declared a historical monument in 1976. It was bought by the group Flo in 1987, who immediately restored it and returned the establishment to its full former splendour. In 1973, these walls echoed to the first notes of New Orleans Jazz.

This was where the famous Nancy Jazz Pulsations Festival was born.

Deeply loved by Nancy's inhabitants, L'Excelsior is one of the town's quintessential meeting places. Between card games and business dinners, love affairs, break-ups or make-ups, the establishment breathes a hundred years of history and anecdotes

that imbue it with highly particular soul and charm. Visitors, habitués, French or foreign tourists and simple passers-by all rub shoulders naturally at Brasserie l'Excelsior.

As a meeting place for gourmets, the Brasserie serves almost a thousand customers a day, thanks to a team as friendly as they are skilled. Though the Excelsior specialises in seafood, its plum sorbet and crème brûlée à la

bergamot are hedonist delights while gourmets sing the praises of its luncheons. Its legendary manager, Frédéric Tabey, invites whomsoever desires to take a tour of the kitchens. That is unless you prefer to stop off at the stand of Amar – crowned France's top oyster-shucker in 2004. [7]

www.brasserie-excelsior.com

Limelight

Architect Víctor Beltrí y Roqueta 150th Anniversary

Guillermo Cegarra Beltrí
Honorary President of the Beltrí Committee 2012
cegarrabeltri@hotmail.com

Víctor Beltrí was born in Tortosa (Tarragona) on 15 April 1862. His parents were sculptor José Mª Beltrí and a teacher, Carmen Roqueta. The family's intellectual atmosphere enabled him to undertake tertiary studies.

He studied Architecture in Barcelona, and had outstanding teachers such as Elies Rogent i Amat, August Font i Carreras, Lluís Domenech i Montaner and Josep Vilaseca i Casanovas.

From 1886 to 1890 he held the position of municipal architect of Tortosa, carrying out many projects, of which the ordering of extensions to the town plan and the Courts are noteworthy.

After a brief stay in Gandía as the municipal architect, and in the city of Murcia as architect to the Tax Office, he permanently settled in Cartagena in 1895. Here, the resurgence of the mining industry in the nearby La Unión mountain range had encouraged the appearance of a recent, affluent bourgeoisie. His Catalan roots, youth and huge enthusiasm for work represented a trustworthy guarantee to these *nouveau riche*.

In 1897, he designed the Casa Cervantes, the first Modernista work to be built in the city. Its undisputed success definitively opened the door to his fame in Cartagena. Simultaneously, at the Casino, he oversaw thorough renovations in the Modernista style.

In 1898, he designed the Aguirre Palace (see *coupDefouet* no. 16), raising an impressive tower on that corner, topped by a shining dome, to which rose façades on each side profusely decorated with ceramic motifs representing *putti*, plants and bees.

Other works during these years were: the Patronato del Sagrado Corazón, reconstruction of the Cathedral, the overseeing of

Detail of ironwork on the Aguirre Palace, one of Beltrí's first works in Cartagena (1903)
Detall de forja al Palau Aguirre, una de les primeres obres de Beltrí a Cartagena (1903)

Casa Llagostera (1913) is considered one of Beltrí's finest works. Here he was able to introduce a rich decorative programme, including a spectacular ceramic-clad façade

La Casa Llagostera (1913) és considerada una de les millors obres de Beltrí, que hi va poder desenvolupar un ric programa decoratiu, inclòs un espectacular revestiment ceràmic de la façana

Victor Beltrí in the 1920s
Victor Beltrí als anys 1920

Arquitecte Víctor Beltrí i Roqueta 150è aniversari

Guillermo Cegarra Beltrí
President d'Honor de la Comisión Beltrí 2012
cegarrabeltri@hotmail.com

Víctor Beltrí va néixer a Tortosa (Tarragona) el 15 d'abril de 1862, fill de l'escultor Josep M. Beltrí i la mestra Carme Roqueta. L'ambient intel·lectual de la família va propiciar que pogués seguir estudis superiors.

Va estudiar arquitectura a Barcelona i fou alumne d'alguns professors destacats com Elies Rogent, August Font, Lluís Domènech i Josep Vilaseca.

Entre 1886 i 1890 va ocupar la plaça d'arquitecte municipal de Tortosa, on va realitzar nombrosos projectes, entre el quals destaquen l'ordenació dels eixamples i l'Audiència.

Després d'una breu estada a Gandia com a arquitecte municipal, i a la ciutat de Múrcia com a arquitecte d'Hisenda, el 1895 s'estableix definitivament a Cartagena, on el ressorgiment de la mineria a la veïna serra de La Unión havia propiciat l'aparició d'una nova i acabalada burgesia. El seu origen català, la seva joventut i les enormes ganes de treballar que tenia, representaven un aval magnífic per a aquests nou-rics.

El 1897 va projectar la Casa Cervantes, la primera obra modernista que s'erigí a la ciutat, l'èxit indiscutible de la qual va servir per obrir-li definitivament les portes de la fama a Cartagena. Simultàniament va realitzar unes profundes reformes d'estil modernista al Casino.

Rep múltiples influències, escull el que li agrada i rebutja el que no

El 1898 va construir el Palau Aguirre (veure *coupDefouet* n. 16), amb una torre espectacular rematada per una cúpula brillant a la cantonada,

a partir de la qual es despleguen dues façanes profusament decorades amb motius ceràmics que representen angelots, plantes i abelles.

Altres obres d'aquests anys són: el Patronat del Sagrat Cor, la reconstrucció de la Catedral, la direcció d'obra del nou Ajuntament i, sobretot, el projecte del Mercat de La Unión. Aquest edifici és una de les joies de l'arquitectura de la regió i una de les seves millors obres, en la qual combina el vidre i el ferro per cobrir amplis espais i aconsegueix un efecte d'amplitud i diaphanitat admirable.

També són de principi de segle la Casa Dorda Bofarull, la ja enderrocada Casa Beltrí, l'Edifici Carmen Lizana o els desapareguts magatzems de la Societat El Día, on va optar per primera vegada per l'estil de la Secession vienesa.

El 1906 realitza la direcció d'obra de la Casa Maestre, amb projecte de Marceliano Coquillat, on aconsegueix una de les seves millors aportacions amb la integració en un edifici de totes les arts aplicades. Aquesta obra el marca profundament i a partir d'aquí el seu estil esdevé més floral i proper a l'Art Nouveau francès.

Altres obres plenament modernistes d'aquests anys són la Casa Alessón, el Panteó Aguirre i les cases de Los Catalanes a Cartagena; i la Casa Cortés i el Panteó Salmerón a La Unión.

El 1908 construeix a Cartagena la Casa Dorda, d'inspiració barroca, amb un pati interior singular d'estil àrab, i, a Gandia, el Palauet Paris.

Spire of the Gran Hotel, 1912
Punxa del Gran Hotel, 1912

works on the new Council building and, above all, the project for La Unión Supply Market. This building is one of the architectural jewels in the region and one of his finest works. He combines glass and iron to cover wide spaces while achieving an astounding effect of spaciousness and diaphanousness.

Likewise from the turn of the century are: Casa Dorda Bofarull, the since-destroyed Casa Beltrí, the Carmen Lizana building and the now-vanished warehouses of the company "El Día", where he first opted for the Viennese Secession style.

In 1906, he oversaw the works on Casa Maestre, a project designed by Marceliano Coquillat, making one of his finest contributions to architecture by integrating all the applied arts into a building. This job influenced him deeply and from here on his style became more floral, closer to the French Art Nouveau style.

Other fully Modernista works from these years are: Casa Alessón, the Aguirre Pantheon and the Casas de los Catalanes (Houses of the Catalans) in Cartagena; as well as Casa Cortés and the Salmerón Pantheon in La Unión.

In 1908, he designed Casa Dorda in Cartagena, inspired on the Baroque, with a singular interior patio in Arabic style, and in Gandia, the Palacete Paris.

Casa Zapata, a 1909 project, is built in Neo-Gothic style. Highlights are the railings and stone walls which enclose the site, as well as its sumptuous central courtyard in a Neo-Nazarine style, roofed in a stained-glass skylight.

Main door of the Alessón building (1906), which today still holds the rather unfortunate sign of the hostel within

Porta principal de l'edifici Alessón (1906), que encara avui suporta el rètol no gaire agraiat de la pensió que l'ocupa

He designed the Sailing Club, which has since disappeared, in a Rococo Modernista style, in 1911. From 1912 to 1916 he undertook the finishing of the Gran Hotel, an unfinished project by Rico, achieving a composition of indescribable beauty. This is one of the best examples of Modernista architecture in Cartagena.

Perhaps the work he undertook for the Llagostera family constitutes the best Modernista ceramic work in existence outside Catalonia. The Casa Llagostera project, executed in 1913, exhibits an extraordinary façade clad entirely in *azulejos*

or decorative tiles. Towards 1918, Beltrí's renovation of the Huerto de las Bolas in which he employed the *trencadís* or broken-tile technique shows him at his peak.

Towards 1914 the mining industry went into crisis, causing a consequent drop in the amount of new construction. From then on, the number and significance of commissions fell considerably.

Therefore, Beltrí changed his style towards the simpler Secession style in which decorative elements of a geometric nature are foregrounded, reducing the degree of expenditure. Examples from these years include the Casa del Niño and the Fundición Frigard in Cartagena, and the Huerto de la Torre in Totana.

Consistently innovative, towards 1918, he developed a new model of buildings similar to the *noucentisme* on works such as the Casa de Blas Davia or the Torres building.

One of Beltrí's few works outside Cartagena: In 1908 he made this small palace for the bourgeois businessman Vicente Paris in the Valencian town of Gandia

Un dels pocs treballs de Beltrí fora de Cartagena: el 1908 va fer aquest palauet a Gandia per al burgès Vicente Paris

Del 1909 és la Casa Zapata, construïda en estil neogòtic, on destaquen les reixes i els murs de pedra que tanquen el conjunt, així com el sumptuós pati central construït en estil neonassarita, rematat amb una vidriera a tall de claraboia.

El 1911 va projectar el desaparegut Club de Regatas, en estil modernista rococó, i entre 1912 i 1916 va emprendre la finalització del Gran Hotel, obra inconclusa de Rico, on va aconseguir un conjunt d'una bellesa indiscutible, que constitueix un dels millors edificis modernistes de Cartagena.

Els treballs realitzats per a la família Llagostera representen potser el millor conjunt ceràmic modernista fora de Catalunya. Per a ells va fer el 1913 la Casa Llagostera, on destaca l'extraordinària façana completament coberta de rajoles, i el 1918 la reforma del Huerto de las Bolas, on l'ús del trencadís assoleix el seu zenit.

Cap al 1914 s'agreuja la crisi de la mineria i es produeix un descens en l'índex constructiu. A partir d'aleshores disminueix considerablement el nombre i la importància dels encàrrecs.

Beltrí canvia llavors el seu estil cap al Modernisme secessionista, més senzill i on prevalen els elements decoratius de tipus geomètric, i que no requereixen tanta despesa. D'aquests anys són la Casa del Niño i la Foneria Frigard a Cartagena, i el Huerto de la Torreta a Totana.

Sempre innovador, cap al 1918 introdueix un nou model d'edificis proper al Noucentisme en obres com la Casa de Blas Davia o l'Edifici Torres.

Entre 1924 i 1930, mentre va ocupar el càrrec d'arquitecte municipal auxiliar de Cartagena, va realitzar diverses obres i projectes,

entre els quals destaquen la Casa de Misericòrdia, l'Asil d'Ancians o l'església del barri de Peral.

En els darrers anys es va moure des del regionalisme fins a l'Art Déco, passant fins i tot pel racionalisme. Però en la majoria dels casos es tracta d'obres eclèctiques de difícil catalogació, però que en tot cas ja no es poden considerar modernistes. Va continuar treballant sense interrupció fins que va morir, l'any 1935, a la ciutat de Cartagena.

Beltrí va estar inicialment molt influït pels seus mestres, per Font i, sobretot, per Vilaseca, així com també per Gaudí, amb qui va arribar a col·laborar durant la seva època d'estudiant a Barcelona. Tanmateix, amb el temps, Beltrí només pren d'aquest darrer les innovacions que li interessaven, com el trencadís, un art que va arribar a dominar amb mestria. A partir d'aquí rep múltiples influències d'aquí i d'allí. Escull el que li agrada i rebutja el que no. És un veritable eclèctic dins del Modernisme, del qual n'assumia íntegrament els postulats.

Summament innovador, tant pel que fa a l'estil com a les tècniques constructives, fou un dels pioners en l'ús del formigó armat i dels morters ornamentals a la província de Múrcia.

Beltrí va treballar durant quaranta anys a Cartagena, on va realitzar tota mena d'edificis i de treballs, dels quals només a la província de Múrcia se'n comptabilitzen gairebé mil, que el converteixen sense dubte en el millor i més important arquitecte modernista de la regió. El 2012 es commemora el 150è aniversari del seu naixement.

beltridosmildoce.blogspot.com

Casa Zapata (1909) is one of Beltrí's more elaborate works. Though the building was mostly built in Neo-Gothic style, its interior boasts a Neo-Nazarine courtyard (left) and many floral decorative details (right)

La Casa Zapata, de 1909, és un dels treballs més elaborats de Beltrí. Tot i que l'exterior és principalment neogòtic, l'interior té un pati neonassarita (esquerra) i molts detalls decoratius d'estil floral (dreta)

On the façade of Fundición Frigard, an industrial building of 1918, Beltrí displayed a strong Viennese Secession influence

A la façana de la Foneria Frigard, edifici industrial de 1918, Beltrí va mostrar influències de la Secession vienesa

He occupied the position of auxiliary municipal architect in Cartagena from 1924 to 1930, carrying out a number of works and projects among which the Casa de Misericòrdia, the Old People's Asylum and the Church of the Peral Neighbourhood are striking examples.

In his final years he moved from regionalism towards Art Decó, even dabbling with rationalism. These were generally eclectic projects that are difficult to catalogue since they can no longer be classed as Modernista. He continued working ceaselessly until his death in the city of Cartagena in 1935.

Beltrí was initially highly influenced by teachers such as Font and, above all, Vilaseca, as well as by Gaudí, with whom he collaborated during his student days in Barcelona, though over time Beltrí only used certain elements of such innovations, techniques

such as *trencadís*, an art in which he became a master. From that point onward he absorbed many influences from different sources. He selected what he liked and rejected what he did not. He was a true eclectic within *Modernisme*, which he fully assumed in the stances he took.

Highly innovative, both in style and in construction techniques, he was a pioneer in the use of reinforced concrete and of ornamental mortar work in Murcia province.

Beltrí worked for 40 years in Cartagena undertaking all kinds of buildings and construction projects, which number almost a thousand in Murcia province alone. He was, without a doubt, the best and most important *Modernista* architect in the region. The year 2012 commemorates 150 years since his birth.

beltridosmildoce.blogspot.com

Gábor Bognár
Historiador de l'Art, Oficina Nacional del Patrimoni Cultural, Budapest
gabor.bognar@koh.hu

Gràcies a les abundants reserves d'aigües termals, Budapest ha adquirit fama mundial pels seus balnearis. Els primers banys daten de l'època romana i es tenen proves de l'existència de banys a l'edat mitjana que utilitzaven les aigües que brollaven de les deus que es troben al peu del turó Gellért.

Els anomenats Banys de Fang, precursors del Balneari Gellért, havien funcionat des de l'època dels turcs i fins a les acaballes del segle XIX, quan es van abandonar perquè no encaixaven en el nou ordenament urbà de la ciutat. Aviat se'n van enderrocar els edificis per donar pas a la construcció del pont Franz Josef. D'acord amb una ambiciosa estratègia termal, la ciutat de Budapest va decidir construir un complex balneari i hotel enorme que aprofités l'antiga deu termal, que, situada sota la plaça Gellért, encara avui proveeix el balneari.

Es van triar els arquitectes a través de tres concursos celebrats entre 1904 i 1908. Finalment es va contractar Ármín Hegedűs i Artur Sebestyén juntament amb Sterk Izidor perquè realitzessin els dissenys.

Un edifici imponent, fruit d'uns dissenys realitzats amb molta cura i meticulositat

Es van veure, però, obligats a modificar els dissenys diverses vegades, a causa de les demandes que anaven sorgint continuament. Això, a més de l'adveniment de la Primera Guerra Mundial, va provocar retards importants, i va fer que les obres de construcció es prolonguessin des de 1911 a 1918. Malgrat les condicions adverses, es va erigir un edifici imponent que comprenia un ampli complex balneari i un hotel, fruit d'uns dissenys realitzats amb molta cura i meticulositat.

Es van veure, però, obligats a modificar els dissenys diverses vegades, a causa de les demandes que anaven sorgint continuament. Això, a més de l'adveniment de la Primera Guerra Mundial, va provocar retards importants,

*Pool area of the men's thermal baths
Zona de bany de les termes per als homes*

El vestíbul amb cúpula del balneari, situat a la intersecció dels dos eixos principals de l'edifici, constitueix l'espai central del complex. Els punts emfàtics de l'exterior es remunquen amb unes cúpules que sobresurten del sostre, i unes motllures de franges ondulades articulen les parets de la façana. Aprofitant el pendent del terreny, es va establir un accés directe entre el vestíbul de l'hotel i el gran vestíbul del balneari. Els banys termals d'homes i de dones, les banyeres i els vestuaris es van arrencar simètricament al llarg de l'eix longitudinal. Originàriament, les dues parts estaven separades per un jardí d'hivern, que el 1934 es va transformar en una piscina i s'hi va afegir una galeria.

Es va utilitzar ceràmica de pirogranit Zsolnay per als detalls arquitectònics de l'interior, els ornaments esculpits, les columnes de l'antic jardí d'hivern i per als banys d'homes. Als nínxols, les voltes, les

*Stained-glass lateral skylight on the vault of the lobby cupola
Lluerna lateral de vitrall a la cúpula del vestíbul*

Gábor Bognár
Art Historian, National Office of Cultural Heritage, Budapest
gabor.bognar@koh.hu

Budapest has established a worldwide reputation for its thermal spas due to its abundant thermal water reserves. The first baths date back to Roman times and there is evidence of baths established in the Middle Ages using the waters of the springs gushing forth at the foot of Gellért Hill.

The so-called Muddy Baths, forerunner of the Gellért Spa, had been in use from Turkish times until the end of the 19th century, when they were abandoned as they did not fit in with the town's newly approved urban plan. Soon the buildings were pulled down to make way for the construction of the Franz Josef Bridge. In line with an ambitious spa strategy, the city of Budapest decided to build a grandiose spa and hotel complex utilising the former thermal spring. The old catchment, located under Gellért Square, even today supplies the spa.

Architects were selected through three tenders in 1904-1908. Finally, Ármín Hegedűs, Artur Sebestyén and Sterk Izidor were commissioned to design the complex. However, they were forced

to alter the designs several times due to continually increasing demands. This, along with World War I, caused long delays, stretching construction works from 1911 to 1918. Despite the adverse conditions, an imposing building was erected, comprising a large spa complex and a hotel. This is largely attributable to the meticulous care with which the designs were executed.

The spa's Cupola Hall, located at the intersection of the two main axes of the building, forms the centre of the complex. The emphatic points of its exterior are stressed by cupolas rising above the roof, while undulating string mouldings articulate the façade walls. Taking advantage of the rising terrain, direct access was established between the mezzanine-floor lobby of the hotel and the spa's large lobby. Men's and women's thermal baths, bathtub units and dressing rooms were symmetrically arranged along the

1918 image of the building, seen from the Danube river bank / Imatge de 1918 de l'edifici, vist des de la vora del riu Danubi

Decorative details in the lobby of the spa / Detalls decoratius al vestibul dels banys

General view of the bubble pool built in the old winter garden in 1934

Vista general de la piscina de bombolles instal·lada a l'antic jardí d'hivern el 1934

corbes dels arcs i els espais secundaris, s'hi va aplicar mosaic, mentre que els terres es van cobrir amb rajoles ceràmiques. La recepció i els vestuaris s'il·luminen a través de vitralls acolorits, sostres vidrats i les noves vidrieries que substitueixen el vitrall del Cicle de la Mort de Buda, desaparegut durant la Segona Guerra Mundial.

Els anys 1926-1927 es va construir al pati posterior una piscina d'onades dissenyada per A. Sebestyén. Posteriorment es van afegir dos pisos més a les ales del pati de l'hotel.

Les zones exclusives de l'hotel es van enriquir amb discrets motius decoratius modernistes i Art Déco. A les suites de primera categoria s'hi van instal·lar també aigües termals i aigua corrent amb bombolles. Els mobles van ser dissenyats per artistes d'arts aplicades. La restauració de l'edifici després de la Segona Guerra Mundial va deixar-ne l'exterior intacte, però els interiors de l'hotel i dels banys de dones, molt malmesos durant la guerra, es van haver de reconstruir i es van moblar seguint l'estil modern.

La restauració dels banys termals de 2007-2008, que constituïa el primer estadi del projecte de renovació del balneari, es va realitzar segons els principis de preservació de monuments. Es va aplicar una tècnica especial per poder restaurar els acabats i els ornaments de pirogranit Zsolnay al seu lloc originari. En els banys termals de dones, a banda de renovar les instal·lacions d'enginyeria i reconstruir el vestuari seguint el model dels homes, els interiors de després de la guerra es van deixar igual. També es va instal·lar un intercanviador de calor modern, que permetés que la calor de l'aigua calenta servís per escalfar en refredar l'aigua a una temperatura òptima per al bany.

L'edifici de l'Hotel Balneari Gellért constitueix un espai emblemàtic de la cultura dels banys hongaresos i un exemple magnífic de *Gesamtkunstwerk*, en el qual els ornaments ceràmics Zsolnay mereixen especial atenció.

Zsolnay pyrogranite is used profusely in the Gellért baths: above, decorations on the ventilation openings of the men's baths; right, detail of a column at the bubble pool

El pirogranit de Zsolnay és recurrent al Balneari Gellért: a dalt, decoració de les obertures de ventilació als banys dels homes; dreta, detall d'una columna a la piscina de bombolles

longitudinal axis. Originally, the two parts were separated by a winter garden, but this was turned into a swimming pool with a gallery floor added in 1934.

Zsolnay pyrogranite ceramics are used on the interior architectural details, sculpted ornaments, the columns of the former winter garden and throughout the men's baths. Mosaic is applied to the niches, on the vaults, arches and in the secondary spaces, while the floors are laid in mosaic ceramic tiles. The entrance hall and the dressing rooms are lit by coloured stained-glass windows and glazed roofs. New stained-glass windows replace the cycle of the Death of Buda which perished in World War II.

In 1926-27, a wave-pool, designed by Sebestyén, was built in the rear gardens. Subsequently, two more floors were added to the hotel's courtyard wings.

The exclusive parts of the hotel were enriched with discreet Art Nouveau and Hungarian decorative motifs. The first class suites were also supplied with thermal and bubbling running water. The furnishings were designed by artists in the applied arts. Restoration of the building after World War II left the outside of the building intact, however, the interiors of the hotel and the ladies' baths, badly damaged in the war, were rebuilt and refurbished in the modern style.

Restoration of the thermal baths in 2007-2008, performed as the first stage of the spa's renewal project, was carried out according to monument preservation principles. A special technique was applied to enable restoration of the Zsolnay pyrogranite veneers and ornaments in situ. In the ladies' thermal baths, apart from the renewal of the engineering installations and the reconstruction of the changing room based on the model of the men's side, the post-war appearance of the interiors remains unchanged. An up-to-date heat-exchanger was also installed, allowing the heat from the hot water to be used for heating while cooling the water to bathing temperature.

The Gellért Spa and Hotel buildings constitute an emblematic site in Hungarian bathing culture as well as an outstanding example of *Gesamtkunstwerk*, in which the Zsolnay ceramic ornamentation is particularly noteworthy.

3 & RestaURació

La restauració del Palau Güell

Antoni González Moreno-Navarro
Arquitecte, responsable de la intervenció entre 1982 i 2011, Barcelona
gonzalezma@diba.cat

El Palau Güell de Barcelona va ser promogut per Eusebi Güell Bacigalupi com a ampliació de la seva residència. El va projectar Antoni Gaudí el 1886 i es va construir entre aquell mateix any i 1890. Des de 1945 és propietat de la Diputació de Barcelona. El 1969 va ser declarat monument nacional i el 1984 la UNESCO el va incloure en la llista del Patrimoni Mundial. Entre 1990 i 1992 s'hi va dur a terme una campanya de tasques de restauració programades i executades segons el mètode definit, a partir de 1986, pel servei de monuments de la Diputació de Barcelona. L'objectiu principal va ser recuperar els valors formals i espacials originals del palau mitjançant la restauració dels elements conservats o la reconstrucció fidedigna dels que s'havien perdut. Quan va caldre l'aportació de materials nous es va aplicar el principi de la diacronia harmònica (el diàleg harmònic entre els materials originals i els nous sense confusions pel que fa a la seva cronologia). Va ser llavors quan es van restaurar les vint xemeneies del terrat. En el cas de les que havien perdut el revestiment, es va recuperar amb l'aportació d'artistes plàstics catalans. A partir de 1993 es va iniciar l'actuació a l'interior de l'edifici. (La metodologia i els principis esmentats van presidir tots els treballs posteriors, fins a la seva culminació el 2011.)

Els estudis constructius realitzats fins al 2004 van aportar abundant informació sobre el comportament de l'edifici, però van fer palès que el coneixement que se'n tenia seguia sent insuficient, ja que els sistemes constructius de Gaudí amagaven secrets que no era possible desxifrar amb l'edifici en ús. També es van detectar situacions de risc per a les persones a causa de l'estat d'alguns dels elements. Per tot plegat, es va planificar una nova anàlisi que permetés avaluar l'estat de conservació de tots els materials i sistemes constructius, com a pas previ a una restauració integral del palau, que es va tancar al públic l'octubre de 2004. Aquests nous estudis van resultar molt complexos i es van estendre fins a les acaballes del 2005. Després es va aprovar un projecte d'ús del monument que n'establí com a funció primordial la visita pública, i es van redactar successius projectes constructius.

Entre 2005 i 2007 es van restaurar les façanes laterals i el terrat. En aquest, la feina més complexa va ser la substitució de l'estructura oculta de ferro del llanternó, que estava rovellada, per una de nova de titani. El 2006 es va iniciar la restauració de les façanes principal i de migdia. El 2007 van començar les tasques de reforç de l'estructura. Pel que fa als cassetonats, que van perdre la seva funció portant als anys setanta, se'n va consolidar la part oculta i es va recuperar el color i la textura dels elements visibles, de fusta i ferro. Més endavant es va emprendre la restauració dels revestiments, els paviments i la resta d'elements constructius i ornamentals, mobles i immobles (de pedra, ceràmica, fusta, ferro, llautó, vidre, pell, teixits, etc.). En el tractament de les parets es va recuperar la gamma cromàtica original.

En l'adaptació de l'edifici a les noves exigències funcionals i de seguretat es van actualitzar les instal·lacions i els serveis de manera que no s'alteressin els valors formals i espacials del monument. Pel que fa a la il·luminació interior, aquesta es va atènyer a la idea que va presidir la museïtzació de l'edifici, segons la qual no es tractava tant de mostrar al visitant com havia pogut viure la família Güell, sinó de permetre la millor comprensió i el plaer de l'arquitectura de Gaudí.

Entre tots els treballs d'aquesta última fase destaquen, per la complexitat i l'abast, els relacionats amb la fusta. Un equip de vuit o nou fusters ebenistes van treballar durant més de dos anys en el mateix palau per reparar, restaurar o reconstruir tots els elements constructius i ornamentals (portes, finestres, gelosies, cancells, arrimadors, etc.), així com els mecanismes corresponents. En els casos de reconstrucció, es va fer sempre amb el mateix tipus de fusta (pi, eucaliptus, roure, faig, noguera, caoba, palissandre, banús, etc.) i amb les seccions, els tipus d'empiulament i les tècniques originals.

Un altre aspecte important de l'obra fou la recuperació de l'orgue. Güell va encarregar l'instrument a l'orguener basc Aquilino Amezuza, i Gaudí va disposar-ne la ubicació i la integració en l'edifici per aconseguir una relació excel·lent entre música i arquitectura.

RestORation 3 9

Restoration of Palau Güell

Antoni González Moreno-Navarro
Architect, supervisor of works from 1982 to 2011, Barcelona
gonzalezma@diba.cat

Palau Güell, in Barcelona, was instigated by Eusebi Güell Bacigalupi as an extension of his residence. Designed by Antoni Gaudí in 1886, work began the same year and continued till 1890. Since 1945, it has been the property of the Diputació de Barcelona (Barcelona Provincial Council). In 1969, it was declared a national monument and in 1984, UNESCO included it on its list of World Heritage Sites. From 1990 to 1992, a restoration campaign was initiated, planned and executed according to the method defined from 1986 onwards by the Monument Service of the Barcelona Provincial Council. The main objective was to recover the palace's original, formal and spatial values through the restoration of conserved elements, or the faithful reconstruction of those which had been lost. When new materials had to be used, the principle of harmonious diachrony was applied (a harmonious dialogue between the original and new materials without creating confusion as to their chronology). This was when the twenty chimneys on the terrace were restored. Where they had lost their cladding, it was restored thanks to the contributions of Catalan plastic arts practitioners. From 1993 onward, work focussed on the building's interior. (The aforesaid methodology and principles guided all later works, up until their culmination in 2011.)

The building studies commissioned up to 2004 provided abundant information on the behaviour of the building, but made it apparent that we still lacked knowledge, since the construction systems Gaudí had employed harboured secrets which it was not possible to decipher with the building in use. Possible hazards to the public were also detected due to the state of some of the elements. For all these reasons, a new analysis was planned which would allow us to assess the state of conservation of all the materials and construction systems, as a prior step to full restoration of the palace, which was closed to the general public in October 2004. These new studies turned out to be highly complex, extending into late 2005. Afterwards, a usage project for the monument was approved which established its primary function as visits open to the public. Successive building projects were drawn up.

Between 2005 and 2007 the lateral façades and the roof terrace were restored. In this phase, the most complex job was substituting the dome's hidden iron structure, which was rusted, for a new titanium one. In 2006, restoration of the main and southern façades was begun. The job of reinforcing the structure was undertaken in 2007. Regarding the coffering, which had lost its load-bearing function in the seventies, its hidden section was consolidated and the colour and texture of the visible, timber and iron elements, recovered. After this, it was time to renovate

Interior of the spectacular cupola skylight of Palau Güell
Interior de l'espectacular cúpula llanterna del Palau Güell

The painstaking restoration looked into the smallest details: lock of the door into Eusebi Güell's office

La restauració va incloure fins els detalls més petits: pany de la porta d'accés al despatx d'Eusebi Güell

4° Restauració

Restoration^{4¹}

Above, columns and panelled ceiling of the reception room; below, detail of panel / A dalt, columnes i enteixinat del sostre de la sala de visites; a baix, detall de l'enteixinat

La consola, que encara es conserva, es va situar aleshores a la planta noble, i els tubs, al voltant de la cúpula, dissenyada com un gran tornaveu musical. Als anys trenta del segle passat l'orgue va entrar en un procés de degradació irreversible. Vuitanta anys després, havent descartat per impossible la restitució de l'orgue original, es va decidir instal·lar-ne, al mateix lloc que el primitiu, un de nou que n'aprofités els elements conservats, com els tubs de fusta de les façanes laterals. El nou instrument conté tots els recursos de l'orgue original, als quals s'han afegit altres registres o sonoritats que permeten la interpretació de la major part de la literatura organística. Ara l'organista se situa en contacte directe amb l'instrument. Per tal que els visitants puguin

gaudir de la música, l'orgue està dotat d'un sistema Replay i cada mitja hora reproduceix les peces seleccionades.

És cert que si Gaudí va poder construir el palau tal com ho va fer, va ser gràcies a la tasca d'uns operaris excel·lents; també ho és que la restauració integral enllestida el 2011 fou possible gràcies a especialistes de tots els rams, amb la mateixa destresa i el mateix entusiasme que aquells primers. Un fet, aquest, que val la pena esmentar per tal de dissipar el dubte freqüent i infundat sobre l'existència en l'actualitat de professionals amb la qualificació necessària per dur a terme obres d'aquesta naturalesa. Els treballs de l'última campanya van finalitzar el 15 de maig de 2011 i el palau es va obrir al públic el 26 de maig.

 www.palauguell.cat

Restitution of gold leaf and silver leaf on the decorative plate over the fireplace of the bedroom floor, made by Alexandre de Riquer in 1883

Restitució de les aplicacions de pa d'or i pa d'argent al plafó superior de la llar de foc de la planta dels dormitoris, obra d'Alexandre de Riquer (1883)

the cladding and pavements along with other construction and ornamental elements, furniture and furnishings (of stone, ceramic, wood, iron, brass, glass, leather, fabric, etc.). Treatment of the walls involved recovering the original chromatic range.

In adapting the building to new functional demands and security requirements, its installations and services were updated in such a way that they did not alter the monument's formal and spatial values. In terms of interior lighting, we espoused the idea that governed the preparation of the entire building as a museum, in that the aim was not so much to show visitors how the Güell family may have lived, but to offer visitors a more comprehensive understanding and to take greater pleasure in Gaudí's architecture.

Outstanding among all the tasks in this final phase, due to their scope and complexity, are those related to the woodwork. A team of eight or nine master cabinetmakers worked for over two years on the palace itself, repairing, restoring or rebuilding all the construction and ornamental elements (doors, windows, grills, draught-proof doors, friezes, etc.), as well as the corresponding mechanisms. Where reconstruction was necessary, it was always done using the same species of timber (pine, eucalyptus, oak, beech, walnut, mahogany, rosewood, ebony, etc.) as well as the same sections, splicing styles and original techniques.

The windows were taken apart, restored and then put together again
Els finestrals van ser desmuntats, restaurats i finalment recol·locats

Detail of the painted leather on a lateral wall of the chapel
Detall del guadamassil de la paret lateral de la capella

The restitution of the pipe organ has been one of the outstanding features of the restoration. Above, works on the lower part of the cupola, where the pipes were to be installed. Below, the Blancafort workshop in the nearby town of Collbató, where the new pipes were made. Left across, the new organ in all its splendour, after Palau Güell's restoration

La recuperació de l'orgue del Palau ha estat un dels aspectes més destacats del procés de restauració. A dalt, treballs preliminars en la part baixa de la cúpula, on s'havien d'instal·lar els tubs. A baix, al taller Blancafort de Collbató, ultimant la preparació dels nous tubs. A la pàgina esquerra, el nou orgue en tota la seva esplendor, un cop acabada la restauració del Palau Güell

Another important aspect of the job was restoring the pipe organ. Güell commissioned the instrument from the Basque organ maker Aquilino Amezua, and Gaudí advised on the correct position for it and integration into the building to achieve an excellent relationship between music and architecture. The keyboard, which was still extant, was then situated on the *planta noble*, or main floor, with the pipes surrounding the dome, designed as a huge musical echo chamber. In the thirties of last century, the organ began an irreversible process of decay. Eighty years later, having dismissed the idea of restoring the original organ as impossible, it was decided to install another, in the same location as the former, a new instrument yet one that incorporated conserved elements, such as the wooden pipes on the side façades. The new instrument possesses all the resources of the original organ, to which other registers and sounds have been added, enabling interpretation of a substantial part of the current organ repertoire. Now the organist sits in direct contact with the instrument. So that visitors can enjoy the music, the organ is provided with a replay system and every half-hour plays the selected pieces.

It is true that Gaudí was able to build this palace as he wished to, thanks to the efforts of a team of excellent workers. It is likewise true that the full restoration, completed in 2011, was possible thanks to specialists from all fields, with the same skill and boundless enthusiasm as those original collaborators. This is a fact worth mentioning in order to dispel the continuing yet unfounded doubts regarding the current existence of professionals with the necessary qualifications to undertake works of this nature. The works in the latest restoration campaign were finished on 15 May 2011 and the palace was opened to the general public on the 26th of the same month. www.palauguell.cat

www.palauguell.cat

El Museu del Modernisme de Riga

Agrita Tipāne
 Doctora en Arquitectura
 agrita.tipane@riga.lv

Fa més de vint anys, el professor Jānis Krastiņš va tenir la idea de donar a conèixer al gran públic el magnífic patrimoni modernista de Riga i obrir un museu. El 2006 es va inaugurar el Centre del Modernisme de Riga, amb la col·laboració de l'Ajuntament de la ciutat. Al cap d'un any, es va escollir com a millor ubicació el que havia estat el pis de l'arquitecte letó K. Pēkšēns, al número 12 del carrer Alberta, i el 23 d'abril de 2009 s'hi va obrir el museu.

L'arquitecte Liesma Markova fou el responsable de desenvolupar el disseny interior del museu. Davant la manca de documents que revelessin quina havia estat la disposició del pis en l'època en què hi va viure Pēkšēns, es va decidir concebre l'interior del museu com una exposició d'elements modernistes. El 2008 es van iniciar les obres de restauració sota la direcció de Gunita Čakare, expert restaurador. Es va descobrir que sota les diverses capes afegides amb el temps, les parets encara conservaven les pintures de principi del segle XX. També s'havien conservat els antics terres, les finestres i molts altres detalls. Avui, el visitant hi pot descobrir com era el típic pis modernista de les primeries del segle XX.

Pēkšēns havia dissenyat aquest edifici l'any 1903, amb la col·laboració del seu col·lega arquitecte Eizens Laube. A l'època, va ser un dels edificis d'habitatges més moderns de Riga. El nou museu, amb una superfície de 206 m², ofereix una visió del disseny interior d'aleshores, caracteritzat per una disposició ben planificada. Les estances de la família estan disposades en un enfilall d'habitacions ben il·luminades que s'alineen al llarg de la façana del carrer. Les habitacions auxiliars es troben a la part posterior del pis i les finestres miren al pati. Un passadís connecta les cambres privades amb les zones comunes i de recepció.

El visitant hi pot descobrir com era el típic pis modernista de les primeries del segle XX

Els acabats ornamentals de l'interior són rics i opulents. La sala d'estar és una de les cambres més luxoses del pis, amb una disposició irregular i una petita galeria separada de la sala per un arc amb marc de fusta de disseny modernista. Al sostre hi trobem un estucat decoratiu

The dining room is one of the more richly decorated areas of this faithful reconstruction of a typical well-to-do 1900s Riga home
 El menjador és una de les zones més ricament decorades d'aquesta reconstrucció d'una típica llar burgesa de la Riga del 1900

© Riga, Jugendstil centre

Riga Art Nouveau Museum

Agrita Tipāne
 Doctor in Architecture
 agrita.tipane@riga.lv

More than twenty years ago, the academician, Professor Jānis Krastiņš conceived the idea of popularising Riga's impressive Art Nouveau heritage and establishing the Museum. In 2006, the Riga Art Nouveau Centre was inaugurated in collaboration with Riga City Council. A year later, the former apartment of Latvian architect Konstantīns Pēkšēns at Alberta Str. 12 was chosen as the most appropriate location and the museum opened on 23 April 2009.

The museum's interior was developed by architect Liesma Markova. As no records remained to show the apartment's historical layout during the period when Pēkšēns lived there, it was decided to devote the museum's interior to a display of Art Nouveau items. Restoration works began in 2008 under the guidance of restoration expert Gunita Čakare. It was discovered that under perennial layers of coverings, the walls still retained

Portrait of a young Konstantīns Pēkšēns, circa 1895
 Retrat d'un jove Konstantīns Pēkšēns, pels volts de 1895

© Riga, Jugendstil centre

General view of the Riga Art Nouveau Museum, opened in the house Konstantīns Pēkšēns built for himself in 1903

Vista general del Museu del Modernisme de Riga, instal·lat a la llar que Konstantīns Pēkšēns es va fer construir el 1903

© Riga, Jugendstil centre

their early twentieth-century paintwork. The old flooring, windows and many other details had also been preserved. Nowadays, visitors can see what a typical Art Nouveau apartment at the beginning of the twentieth century actually looked like.

Pēkšēns had designed this house together with his colleague, architect Eizens Laube in 1903. It used to be one of Riga's most fashionable apartment buildings. The new Museum, covering 206 square metres, provides an insight into contemporary interior design, characterised by its well-planned layout. The family quarters are laid out in an enfilade of well-lit rooms aligned along the street façade.

Visitors can see what a typical Art Nouveau apartment at the beginning of the twentieth century actually looked like

Auxiliary rooms are located at the back of the apartment with their windows facing into the courtyard. A corridor links the family rooms with more public areas.

The apartment's interior effuses opulence and the sitting room is one of its most luxurious rooms. It follows an irregular layout, including a small conservatory, divided from the sitting room by a timber-framed archway designed in Art Nouveau style. The ceiling boasts stucco decoration with a frieze representing bouquets of daisies running along the top of the walls.

© Rīgas Jūgendstila centrs

View of the staircase of the house
Vista de l'escala de la casa

amb un fris que representa pomells de margarides que envolten la sala a la part superior de les parets. La sala d'estar conté dos conjunts de mobiliari, un gramòfon i petits objectes de porcellana i vidre produïts a les fàbriques de Riga.

La sala de la llar de foc té poc a envejar pel que fa al luxe. Les parets són verdes, amb un fris estergit a la part superior amb motius de branques, de fulles i dels fruits espinosos del castanyer. El plat fort d'aquesta sala és la llar de foc, que va ser feta a Zelm Ēt Böhms, la fàbrica més gran de rajoles i plomeria de Riga.

Una de les sales més profusament decorades és el menjador. La part baixa de les parets està coberta per panells verds; la part superior està pintada d'un marró rosat. Unes bigues decoratives de fusta de color verd aporten distinció al sostre, que està decorat amb ornaments estergits amb motius relacionats amb el pi. A més, el sostre del menjador també presenta dues natures mortes, una de caça i l'altra de mariscs. La sala conté un vitrall i mobiliari realitzat per fusters letons. El vestíbul, que havia estat l'estudi de l'arquitecte, és ara un espai on es presenten exposicions temporals dedicades a l'època modernista. El dormitori és petit, pintat d'un vermell marronós i decorat amb un fris estergit de corones de roses i draperies.

També a la cuina s'ha restaurat el disseny interior original. S'han tornat a col·locar les rajoles originals al damunt de la cuina de llenya, que també s'ha restaurat i encara funciona. La cuina compta a més amb la pica i la nevera originals. Al costat hi ha un petit rebost, que conserva la disposició original dels prestatges i que conté diversos útils domèstics. Hi ha una altra habitació, també petita, amb un llit i un armari, que és la de la minyona. Un passadís connecta la cuina amb el menjador i segueix fins a la cambra de bany, on s'hi ha restaurat una banyera de cent anys. Al vàter, la tassa i la cisterna són de principi del segle XX.

El Museu del Modernisme de Riga és l'únic d'aquest tipus a la regió del Bàltic i ha esdevingut una veritable atracció turística, amb 25.000 visitants el 2011, tot i que encara no està del tot acabat. De cara al futur es preveu inaugurar un espai d'exposició virtual, un vestíbul multimèdia i una cafeteria. www.jugendstils.riga.lv

www.jugendstils.riga.lv

© Rīgas Jūgendstila centrs

The kitchen was fully restored, and is now shown complete with original tiles, sink, stove and refrigerator

La cuina ha estat completament restaurada, i ara mostra les rajoles, pica, cuina i nevera originals

© Rīgas Jūgendstila centrs

Guides in period costume make visits interesting and entertaining for adults and children alike

Les visites amb guies vestits d'època són interessants i entretingudes per tant per als adults com per als menuts

The drawing room, above, is separated into conservatory and sitting room by an Art Nouveau archway; the fireside room, below, is presided over by a Riga-made tile fireplace

La sala d'estar, a dalt, té una galeria separada de la zona d'estar per un arc de fusta de disseny Art Nouveau; a baix, una llar de rajola produïda a Riga presideix la sala de la llar de foc

© Rīgas Jūgendstila centrs

The sitting room includes two suites of furniture, a gramophone and small porcelain and glass items made in the factories of Riga.

A fireside room does not fall far behind in terms of luxury. Its walls are green with a stencilled frieze including motifs of chestnut branches, leaves and prickly nuts running along the upper part. The highlight of this room is the fireplace which was made in Riga's largest tile and plumbing factory, Zelm Ēt Böhms.

One of the most ornate rooms is the dining room. The lower section of the walls is panelled in green; the upper part, painted in salmon pink. Green decorative wooden beams add distinction to the ceiling, which is decorated with stencilled ornaments containing pine motifs. In addition, the dining room ceiling also includes two still-lives, one depicting game and the other, seafood. The room has a stained-glass window and furniture made by Latvian carpenters. The hall, once used by the architect as his study, is now a space for temporary exhibitions dedicated to the Art Nouveau period. The bedroom is small, painted red-brown and decorated by a stencilled frieze of rose wreaths and draperies.

The original interior has been restored in the kitchen as well. Genuine tiles were re-set above the wood-burning stove which has been restored and is still in use. The kitchen also includes the original sink and refrigerator. Next to the kitchen is a small pantry, containing the original arrangement of shelves and including various household utensils. Another small room is the maid's room with a bed and a wardrobe. A corridor connects the kitchen and dining room and leads farther on to the bathroom facilities. The bathroom boasts a renovated, hundred-year-old bathtub. The toilet room has a toilet bowl and an early twentieth-century water cistern.

The Riga Art Nouveau Museum is the only museum of its kind in the Baltic region and has become a real tourist attraction, welcoming as many as 25,000 visitors in 2011, despite the fact that it is still incomplete. Future plans include opening a virtual exhibition space, a multimedia hall and a café. www.jugendstils.riga.lv

www.jugendstils.riga.lv

100 anys de la Trinkkuranlage

Christina Uslular-Thiele
Bad Nauheim
info@bad-nauheim.de

Juntament amb l'Sprudelhof, la Trinkkuranlage és l'edifici més important del nou complex balneari construït a Bad Nauheim a les primeries del segle XX. El 1910 l'arquitecte Wilhem Jost, autor de tot el traçat, va dissenyar un complex que s'obria a un parc mentre que romanía aïllat de la ciutat. A banda de l'entrada principal, decorada amb columnes dòriques i galeries, les façanes exteriors són més aviat senzilles. Res no anuncia que la zona interior, amb forma de ferradura, alberga dos patis porxats a banda i banda, que duen a diversos pavellons i a un gran vestíbul on es poden degustar les aigües minerals.

Malgrat que es tracta de la construcció més important del complex, atès el paper que juga dins els serveis balnearis, la Trinkkuranlage es presenta fins i tot modesta. L'edifici sembla una mena de temple, amb una cúpula sobre la deu subterrània. Aquí, cada dia de bon matí, unes

Les porxades de la Trinkkuranlage eren un punt de trobada i de vida social important

joves abillades amb els vestits tradicionals de Hessen servien l'aigua salada als hostes. Després, els clients voltaven tranquil·lament, bevent l'aigua i gaudint de l'orquestra. Igual que en altres balnearis, les porxades de la Trinkkuranlage eren un punt de trobada i de vida social important, i el disseny responia a aquest fet. Davant del pavelló de música, amb forma de petxina, l'arquitecte hi va col·locar un estany per crear un espai lliure al centre de l'ampli jardí, on antigament una petita deu borbollava sota una cúpula de filigranes de metall amb ornaments espirals. Quan el temps acompanyava, una petita orquestra

© Hilma Hoehlinger

In the basement of the fountain "temple", visitors can help themselves to mineral drinking water from this spring

Al soterrani del "temple" de la deu, hi ha la font d'on els visitants poden servir-se aigua mineral

Detail of mask in ceramic relief on the wall of the fountain hall
Detall de màscara en relleu ceràmic a la paret de la sala de la font

100 Years of Trinkkuranlage

Christina Uslular-Thiele
Bad Nauheim
info@bad-nauheim.de

Next to the Sprudelhof, the Trinkkuranlage is the most important building in the new spa complex erected in Bad Nauheim in the early 20th century. In 1910, architect Wilhem Jost, who was responsible for the entire layout, designed a complex that opened towards a park while remaining secluded from the town.

Apart from the main entrance, decorated with Doric columns and Oriel windows, the outer façades are rather plain. They do not reveal how the interior of a horseshoe-shaped area encloses two colonnaded courtyards to either side, leading to several pavilions and a large hall for sampling the mineral waters.

Despite being the most important of the site's constructions, considering its significance for the spa services, the Trinkkuranlage even appears modest. It is a temple-like building which raises a dome over the spring in its basement. Here young girls in traditional

Hessian costumes would hand out the salty water to guests early each morning. Then the partakers would wander leisurely about, sipping water, and listening to the orchestra. As occurred at other spas, the Trinkkuranlage was an important social gathering point, and the covered colonnades were designed accordingly. In front of the shell-shaped music pavilion, the architect conceived a pond

The Trinkkuranlage was an important social gathering point

to create a free space in the centre of the large courtyard, where in former times a small spring bubbled up from beneath a filigree metal dome with spiral ornaments. When the weather was fine, a small orchestra would play for the spa's guests seated around the large pool. Like the preserved metal domes over the other springs, the decorative metal parts were produced in the studio of the goldsmith Ernst Riegel, a member of the artists' colony of Darmstadt.

© Hilma Hoehlinger

General view from the garden of the fountain hall and the fountain temple (right) / Vista general des dels jardinetes de la sala de la font i el temple de la deu (dreta)

Picture of a concert in 1914, shortly after the completion of the Trinkkuranlage and its open-air concert hall
Fotografia d'un concert el 1914, poc després de la finalització de la Trinkkuranlage i el seu auditori a l'aire lliure

tocava per als hostes del balneari, que seien al voltant de l'aigua. Igual que les cúpules de metall que s'han conservat en altres deus, les parts metàl·liques ornamentals es van produir al taller de l'orfebre Ernst Riegel, membre de la colònia d'artistes de Darmstadt.

Segons les idees de Jost, aquesta arquitectura solemne i d'aire monumental, típica del Jugendstil alemany tardà, hauria hagut de mostrar-se més rica, amb més ornamentació i mosaics, però, per motius econòmics, això només es va poder dur a terme parcialment. Així, el pavelló que alberga la deu subterrània, obert a tres bandes, es veu més senzill i més sobri del que s'havia previst originalment, malgrat les reixes dels accessos, les decoracions de flors i ocells i els relleus de les parets, amb *putti* i figures de la mitologia grega.

Més impressionant encara és l'efecte sacre de l'interior del gran vestibul, a tocar del temple octagonal obert al damunt de la deu. Situada al centre, la font, amb una cúpula daurada de vidre i metall i revestiment ceràmic interior, sembla un santuari dedicat a la salut. El disseny interior del vestibul és atípic per a l'arquitectura Jugendstil alemanya: les parets,

fetes de ciment (un material nou a l'època), s'han combinat amb rajoles vidrades amb relleu de color verd, blanc i daurat del taller de ceràmica del Gran Ducat de Darmstadt. Mostren ornaments florals i també màscares de Bacus, i les columnes estan revestides amb elements ceràmics. A un costat del vestibul de la font, hi havia unes sales de gàrgares bellament enrajolades, una per a homes i una altra per a dones.

Com que els treballs de construcció de Bad Nauheim només es podien fer durant els mesos d'hivern, fora de temporada, la Trinkkuranlage no es va acabar fins al 1912. Aleshores Wilhelm Jost ja havia estat contractat com a arquitecte municipal a Halle on Saale.

En els darrers anys, s'ha dut a terme una recerca històrica exhaustiva i posteriorment una acurada restauració, que han retornat al complex la seva esplendor original. S'hi ha afegit una sala amb una cafeteria i una galeria d'exposicions, gestionades pel Bad Nauheim Jugendstilverein (Associació del Modernisme), que han esdevingut centres d'atracció, tant per als habitants de la ciutat com per als turistes, dins aquest complex balneari Jugendstil de cent anys d'antiguitat. www.bad-nauheim.de

www.bad-nauheim.de

Relief over the main entrance, depicting a water-nymph / Relleu d'una nimfa d'aigua, situat sobre l'entrada principal

Detail of the delicate iron railing in the arcade
Detall del delicada barana de ferro sota els porxos

Following Jost's ideas, this solemn, monumental-looking architecture typical of the late German Jugendstil should have been more richly provided with building decoration and mosaics, but this was only partially realised due to financial constraints. Thus, the pavilion housing the basement spring, open on three sides, looks simpler and sparser than originally planned despite the grills on its gateways, its decoration of flowers and birds and wall-reliefs featuring mounted *putti* and figures from Greek mythology.

Rather more impressive is the sacral effect in the large hall's interior which adjoins the open octagonal temple above the spring. Placed in the centre, the dispensing fountain with its gold-plated dome of glass and metal and tiled interior gives the impression of a precious shrine devoted to health. The hall's interior design is unusual for Jugendstil architecture in Germany: The walls made of concrete (at that time a new material), have been combined with green, white and gold-glazed relief tiles from the Grand Ducal ceramics workshop

in Darmstadt. They display floral ornamentation and also Bacchus masks, while the columns are lined with ceramic elements. To one side of the fountain hall, beautifully tiled gargling rooms, separate for men and women, were available.

Because construction work was only possible in Bad Nauheim during the off-season winter months, the completion of the Trinkkuranlage took until 1912. By then, Wilhelm Jost had already been employed as municipal architect in Halle an der Saale.

In recent years, extensive historical research followed by a careful restoration has returned the construction to its original splendour. A new lounge has been added featuring a café and an exhibition gallery managed by the Bad Nauheim Jugendstilverein (Art Nouveau association), and have become popular attractions for both locals and tourists in this 100-year-old Jugendstil spa complex. www.bad-nauheim.de

www.bad-nauheim.de

René Lalique, la màgia del cristall

Véronique Brumm
Directora del Museu Lalique
Wingen-sur-Moder

René Lalique, Jasmine, ca. 1899-1901. Bodice ornament
René Lalique, Gessami. Ornament per a cosset, ca. 1899-1901

René Lalique (1860-1945) fou un artista excepcional que va deixar petja primer en l'Art Nouveau i posteriorment en l'Art Déco. Considerat per Émile Gallé com l'inventor de la joieria moderna, explora el món animal i vegetal i troba en les dones les seves muses. Gran mestre en el treball del vidre, va destacar en el terreny dels flascons de perfume i dels objectes per al parament de la taula, paral·lelament a la creació d'objectes d'art —gerros, estatuetses, centres de taula...— i d'elements arquitectònics.

El dia 1 de juliol de 2011, es va inaugurar un Museu Lalique a Wingen-sur-Moder, la vila alsaciana on Lalique va instal·lar la seva fàbrica el 1921, aprofitant la tradició vidriera local. La fàbrica, que encara segueix en actiu, és avui l'únic lloc del món on es produeix cristall Lalique.

Habilitat en un antic emplaçament vidrier dels segles XVIII i XIX, el museu fou concebut per l'arquitecte de renom internacional Jean-Michel Wilmotte. Vetllant per respectar el patrimoni construït i per una integració adequada en el paisatge, el museu ocupa 3.200 m², dels quals 900 són d'exposició permanent. La museografia, decididament moderna, vol conjugar el plaer de la descoberta amb la satisfacció d'anar comprenent a través de la presentació de més de 650 obres, així com de documents iconogràfics, audiovisuals i multimèdia. Els visitants poden, a més, descobrir-hi una pel·lícula sobre la fabricació del cristall. Els jardins, per la seva banda, ofereixen l'oportunitat de relacionar les creacions amb la natura, en què tant es fixava René Lalique.

De mitjan juliol a mitjan novembre de 2012, se celebrarà una exposició temporal dedicada a Suzanne Lalique, filla de René Lalique, una excepcional creadora i una dona moderna que no només va treballar amb el seu pare, sinó que també va destacar en l'àmbit de la porcellana, el tèxtil i la pintura, abans de dedicar-se al disseny d'escenografia i vestuari teatral, concretament per a la Comédie Française.

www.musee-lalique.com

Casa Masó: un interior de 1910 a Girona

Jordi Falgàs
Doctor en Història de l'Art i director de la Fundació
Rafael Masó, Girona

Després de cinc anys de remodelació i restauració, el mes d'abril va obrir les portes al públic la Casa Masó, casa natal de l'arquitecte Rafael Masó (1880-1935) i una de les icòniques cases del riu de Girona. Masó va reformar la casa familiar en dues etapes, primer entre 1910 i 1912, per encàrrec del seu pare, per tal d'unificar els interiors i les façanes de tres cases contigües; i novament entre 1918 i 1919, quan el seu germà Santiago va incorporar una quarta casa al conjunt. La restauració ha consistit fonamentalment en la recuperació i reinstal·lació d'elements arquitectònics i decoratius originals, així com en l'eliminació d'algunes estructures posteriors que no eren obra de Masó, per tal de tornar a la casa l'aspecte que tenia pels volts de 1920.

A la Casa Masó el llenguatge de l'arquitecte havia deixat enrere l'organicisme de Gaudí i era molt més afí a l'Arts & Crafts i a la nova arquitectura regionalista centreeuropea, amb un predomini de

Casa Masó. Entrance hall
Vestíbul de la Casa Masó

l'austeritat formal i la incorporació de materials i tècniques de l'arquitectura vernacla. Per aquest motiu els interiors, el mobiliari i la decoració de la Casa Masó evocuen l'obra d'arquitectes que Masó admirava, sobretot Voysey, Mackintosh, Baillie Scott, Hoffmann, Muthesius i Olbrich. En aquest sentit, l'obra de Masó en aquest edifici és una petita antologia de les seves aportacions al llenguatge de l'arquitectura i del disseny d'interiors, ja que aquí podia treballar sense por al rebuig i mirant de fer realitat allò que ell i la seva generació tenien com a ideal. I com a noucentista, a la Girona de principi del segle XX, era primordial bastir una determinada imatge de modernitat fortament ancorada en narracions mítiques de la tradició històrica i cultural de Catalunya.

La primera exposició temporal que es presenta a la casa inclou els dibuixos originals de Masó per a la reforma de l'edifici i el disseny de vitralls i mobiliari. Les visites a la Casa Masó són guiades i en grups reduïts, per la qual cosa es recomana fer sempre una reserva per avançat.

www.rafaelmaso.org

René Lalique: The Magic of Glass

Véronique Brumm
Director, Lalique Museum
Wingen-sur-Moder

René Lalique (1860-1945) was an exceptional artist who left his imprint first in Art Nouveau and later in Art Déco. Deemed by Émile Gallé to be the inventor of modern jewellery, he explored the animal and plant world, looking towards women for his muses. A grand master of glass work, he shone in the sphere of perfume flasks and objects for the table setting, along with the creation of *objets d'art* – vases, statuettes, centrepieces and so on – as well as architectural elements.

On 1 July 2011, a Lalique Museum was inaugurated at Wingen-sur-Moder, an Alsatian village where Lalique installed his factory in 1921, to benefit from the local

glass tradition. The factory, which is still active, is nowadays the only place in the world where Lalique crystal is produced.

Housed at an old glass-blowing site from the eighteenth and nineteenth centuries, the museum was designed by world-renowned architect Jean-Michel Wilmotte. With an aim to respect the built heritage and integrate the institution suitably into the landscape, it occupies 3,200 m², of which 900 are set aside for the permanent exhibition space. Its museography, decidedly modern, strives to blend the pleasure of discovery with the satisfaction of gradual comprehension through the presentation of over 650 works, in addition to iconographic documents plus audiovisual and multimedia support. Furthermore, visitors will be captivated by a film on glass manufacture. Likewise, the gardens offer the chance to relate the creations to nature, which René Lalique observed so closely.

From mid-July to mid-November 2012, a temporary exhibition will be held dedicated

to Suzanne Lalique, René Lalique's daughter, an exceptional creator and a modern woman who not only worked with her father, but also excelled in the sphere of porcelain, textiles and painting, before devoting herself to stage and theatrical costume design, specifically at the Comédie Française.

www.musee-lalique.com

Tactile table showing the stages of manufacturing a Bacchantes vase
Taulell tàctil on es mostren les etapes de fabricació del gerro Bacchantes

Casa Masó: A 1910 Interior in Girona

Jordi Falgàs
Doctor in History of Art and Director of the Fundació
Rafael Masó, Girona

After five years of remodelling and restoration, in April this year Casa Masó – the house where the architect Rafael Masó (1880-1935) was born – opened its doors to the public. Masó reformed the family residence in two phases, first from 1910 to 1912, at his father's request in order to unify the interiors and façades of three contiguous houses; then again in 1918-19, when his brother Santiago added a fourth house to the collection. Restoration has fundamentally consisted of recovering and reinstalling original architectural and decorative elements, as well as eliminating certain later structures that were not Masó's work, so as to return the house to the appearance it had around 1920.

The architectural language employed in Casa Masó had abandoned Gaudí's organicism and was much closer to the Arts & Crafts movement and the new central-European Regionalist architecture, with a predominance of formal austerity and the incorporation of materials and techniques from local architecture. For this reason, the interiors, furnishings and decoration of Casa Masó evoke the work of architects who Masó admired, above all Voysey, Mackintosh, Baillie Scott, Hoffmann, Muthesius and Olbrich. In this sense, Masó's work on this building is a small anthology of his contributions to the language of architecture and interior design, since here he could work without fear of rejection, striving to realise that which he and his generation upheld as ideal. As a *noucentista* (*Noucentisme* was the early twentieth-century cultural movement that reacted against *Modernisme*), in turn-of-the-century Girona, it was paramount to portray a certain image of modernity that was strongly anchored in mythical narrations of Catalonia's historical and cultural tradition.

The first temporary exhibition to be shown in the house includes Masó's original drawings to renovate the building and the design of stained glass and furnishings. Visits to Casa Masó are always guided and in small groups, so it is recommendable always to book ahead.

www.rafaelmaso.org

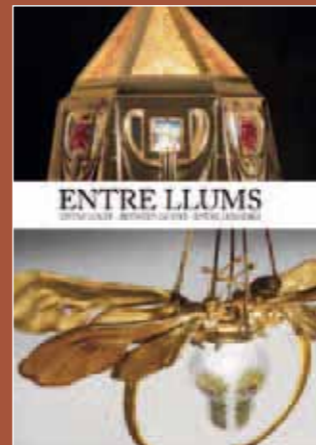

Casa Masó. Detail of a stained-glass window in a bathroom

Casa Masó. Detall dels vitralls d'una cambra de bany

Entre llums - Entre luces - Between Lights - Entre Lumières és una publicació que mostra models de làmpades i lluminària tant de sobretaula com de peu, de sostre o d'aplic per a la paret, realitzades amb diferents tècniques i en diferents èpoques, des de final del segle XIX fins a mitjan segle XX, però aprofundint sobretot en l'època de

l'Art Nouveau, on els dissenys naturalistes i la presència de la figura femenina esdevenen els protagonistes principals. Hi trobarem models dissenyats per Gustav Gurschner, Louis Confort Tiffany, Hector Guimard, Louis Majorelle, entre d'altres.

SALA, T-M i PINÓS, F, 2011 / *Entre llums - Entre luces - Between Lights - Entre Lumières*
EDITORIAL MIMCAT, BARCELONA
128 pàg., 24,5 x 17,5 cm. Edició multilingüe en català, castellà, anglès i francès.
Disponible en tapa dura / 15 €
Per a més informació: www.fpinos.com

Entre llums - Entre luces - Between Lights - Entre Lumières is a publication that illustrates models of lamps and lighting, whether table top, floor lamps, ceiling or wall lighting, created using different techniques and in different periods. Though covering the end of the nineteenth to the mid-twentieth

centuries, it looks in especial depth at the Art Nouveau period when naturalist designs and the female figure became particularly prominent. It includes models designed by Gustav Gurschner, Louis Confort Tiffany, Hector Guimard, Louis Majorelle and many others.

SALA, T-M i PINÓS, F, 2011 / *Entre llums - Entre luces - Between Lights - Entre Lumières*
EDITORIAL MIMCAT, BARCELONA
128 pp., 24.5 x 17.5 cm. A quadrilingual edition published in English, Catalan, Spanish and French.
Available in hardcover / €15
For more information: www.fpinos.com

Inauguració oficial del Museu Arte Nova d'Aveiro

Andreia Lourenço
Museu da Cidade de Aveiro, Aveiro

El Museu Arte Nova d'Aveiro és el centre d'interpretació de l'extensa xarxa d'edificis i elements modernistes presents al municipi. Està ubicat a l'antiga residència d'un burgès de la ciutat, Mário Pessoa, el disseny de la qual s'atribueix a Silva Rocha o a Ernesto Korrodi, o a tots dos.

El museu funciona com a punt de partida d'una ruta modernista que abasta el centre de la ciutat i que té per objectiu oferir eines al visitant per interpretar i comprendre millor alguns elements d'aquest moviment. La ruta es pot fer amb l'ajuda de guies interactives, amb continguts pensats per a diferents tipus de públic, des d'adults a infants, sense oblidar les persones amb discapacitats visuals o auditives.

Com succeeix en altres cases-museu d'aquest tipus, el mobiliari original de l'edifici ha desaparegut, i més que reproduir la decoració interior d'una residència modernista, el Museu Arte Nova d'Aveiro

convida els visitants a fer una reflexió sobre els principis d'aquesta revolució estètica per tal de comprendre millor els reflexos d'aquest moviment en el món actual.

El 3 de març de 2012 es van obrir al públic les sales del museu, amb una exposició permanent i amb una zona nova dedicada a exposicions temporals. El focus central de l'exposició permanent és una aproximació interactiva al moviment modernista, més que no pas una exhibició d'objectes, que pretén explorar les idees i conceptes presents en aquest estil i que trobem desenvolupats en l'obra de diversos artistes de tot Europa. L'exposició representa un complement a la ruta de la ciutat, i ajuda els visitants a contextualitzar el corrent modernista d'Aveiro.

El museu compta a més amb un petit auditori a la primera planta i un saló de te que s'inspira en l'estil modernista a la planta baixa. L'objectiu és que els visitants se sentin immersos en una atmosfera plenament modernista.

www.cm-aveiro.pt

Museum's ground floor showing the table with the Art Nouveau Route and the mechanical piano room in the background

Planta baixa del museu, amb la taula que mostra la Ruta del Modernisme, i la sala del piano mecànic al fons

"La Rajoleta", 10 anys oberta al públic

Roser Vilardell Tarruella
Directora dels Museus d'Esplugues de Llobregat

Han passat deu anys de la commemoració de l'Any Internacional Gaudí, iniciativa que va generar, especialment en l'àmbit cultural, un ventall d'activitats extraordinari, tant pel que fa a la quantitat com a la qualitat, a l'entorn d'un geni universal, Antoni Gaudí. És en aquest context d'oportunitat quan va sorgir la proposta municipal de donar a conèixer, a través de visites públiques, la descoberta dels antics forns conservats, que representen un veritable monument, i una part de la història de la fàbrica de ceràmica Pujol i Bausis, "La Rajoleta", atesos els seus lligams amb Gaudí. En principi la iniciativa només havia de tenir la durada d'aquell any, però la bona acollida va possibilitar-ne la continuïtat en el temps.

La fàbrica Pujol i Bausis, avui reconvertida provisionalment en el Museu de Ceràmica "La Rajoleta", representa un punt de referència de la ceràmica industrial a Catalunya i, molt especialment,

en el període d'auge del Modernisme. Dintre d'aquest corrent estètic, la ceràmica va ser una de les tècniques decoratives més valorades, i un instrument vàlid per transmetre el missatge de modernitat d'aleshores. Arquitectes com Gaudí, Gallissà, Puig i Cadafalch, Domènech i Montaner, Font i Gumà, Bassegoda, entre d'altres, nodriran les seves obres arquitectòniques d'elements ceràmics elaborats a la fàbrica d'Esplugues. Bona part d'aquests arquitectes, juntament amb altres artistes (Adrià Gual, Alexandre de Riquer, Lluís Brú...), faran projectes ceràmics per encàrrec de la fàbrica.

Enguany, altre cop, i amb la nova excusa commemorativa que ens ofereix el pas d'aquests darrers deu anys, s'ha previst l'organització de deu conferències a l'entorn de "La Rajoleta". Des d'una perspectiva interdisciplinària i des de diversos àmbits, aspectes i visions, s'aprofundirà d'una manera crítica i rigorosa en la realitat passada i futura d'aquesta emblemàtica fàbrica que encara, al caliu dels seus forns, ens redescobreix la seva producció i la seva projecció en el futur.

www.mnactec.cat

Interior of "La Rajoleta" during a guided visit
Vista interior de "La Rajoleta" durant una visita guiada

Official Opening of Aveiro's Arte Nova Museum

Andreia Lourenço
Aveiro City Museum, Municipality of Aveiro

The Arte Nova Museum of Aveiro is an interpretation centre for the extensive network of Art Nouveau buildings and elements that can be found throughout the city. It is housed in the former residence of Mário Pessoa, a member of the city's bourgeoisie. The building's design is attributed to Silva Rocha and/or Ernesto Korrodi.

The museum functions as a starting point to an Art Nouveau route that extends through the city centre. Its objective is to provide visitors with the tools to interpret and understand the reasons behind Art Nouveau. Visitors follow the route using interactive guides with content developed

for several kinds of audiences both young and old, including visually and hearing-impaired visitors.

As in other, similar museum houses, the building's original furnishings have been lost. So rather than reproducing the interior décor of an Art Nouveau residence, the Arte Nova Museum of Aveiro invites visitors to reflect on the principles guiding this aesthetic revolution in order to better understand the outcomes of this movement today.

On 3 March 2012, the museum rooms opened to the public with a permanent exhibition and a new area dedicated to temporary exhibitions. The focal point of the permanent exhibition is an interactive approach to the Art Nouveau movement. Rather than merely showcasing objects, it aims to explore ideas and concepts inherent in this style and which are developed in the work of several artists around Europe. The exhibition complements the city route, enabling visitors to contextualise the Aveiro Art Nouveau trend.

Permanent exhibition room of the Art Nouveau Museum
Sala de l'exposició permanent del museu

The museum also has a small auditorium on the first floor and an Art Nouveau-inspired tea house operating on the ground floor, allowing visitors to feel completely immersed in an Art Nouveau environment.

www.cm-aveiro.pt

"La Rajoleta": Ten Years of Public Viewing

Roser Vilardell Tarruella
Director of Museums, Esplugues de Llobregat

Ten years have gone by since we commemorated International Gaudí Year, an initiative that generated a wide range of extraordinary activities, especially in the cultural sphere, both in terms of quantity and quality, related to that universal genius, Antoni Gaudí. So it was in this opportune context of these links with Gaudí that a municipal proposal emerged of using public visits to publicise the discovery of the old, conserved kilns, which constitute a true monument, and form part of the history of "La Rajoleta", the Pujol i Bausis ceramics factory. At first it was only envisaged that the initiative would last that year, but the encouraging response generated meant it could be extended.

The Pujol i Bausis factory, today provisionally reconverted into the Ceramics Museum "La Rajoleta", represents a point of reference in industrial ceramics in Catalonia and especially during the rise of Modernisme. Within this aesthetic current,

ceramics was one of the most highly valued decorative techniques and a valid instrument for transmitting the message of modernity back then. Architects such as Gaudí, Gallissà, Puig i Cadafalch, Domènech i Montaner, Font i Gumà, Bassegoda, among others, decorated their architectural works with ceramic elements manufactured at the Esplugues factory. The majority of these architects, along with other artists such as Adrià Gual, Alexandre de Riquer and Lluís Brú, would create ceramic projects that were commissioned by the factory.

This year, once again, with the welcome excuse of commemorating the extra ten years that have gone by, ten conferences have been planned concerning "La Rajoleta". This emblematic factory's past and future reality will be analysed critically and rigorously from an interdisciplinary perspective and from several spheres, aspects and perspectives. It is a factory which even today, beside the warmth of its kilns, invites us to rediscover its production and its future trajectory.

www.mnactec.cat

Exhibition room of Lluís Brú's atelier in "La Rajoleta" museum

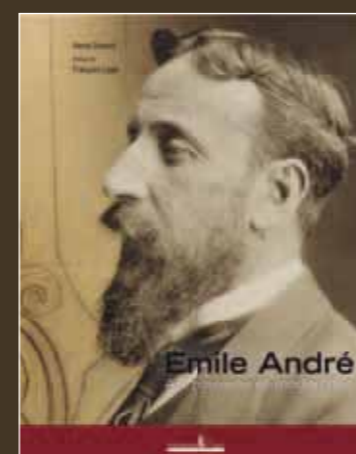
"La Rajoleta", àmbit expositiu dedicat al taller de Lluís Brú

el llibre | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book | the book

Émile André, *Art nouveau et modernités* (Émile André, Art Nouveau and Modernities) pretén posar al dia la vida i l'obra d'un dels artistes més destacats de l'École de Nancy. Més enllà de la seva contribució decisiva al moviment Art Nouveau, el llibre recull també la seva implicació en la reconstrucció dels pobles de la Lorena després de la Primera Guerra Mundial; l'anàlisi dels seus múltiples projectes fa palesa la seva adhesió als principis de la construcció en sèrie i l'emergència del regionalisme.

Des de l'inici del segle fins a les èpoques més convulses, en la trajectòria professional d'Émile André hi copenem una personalitat apassionada, sensible a les evolucions del seu temps i en constant diàleg amb la seva professió d'arquitecte. El llibre inclou documents d'una enorme riquesa, la majoria inèdits: plànols, croquis, dibuixos..., però també uns arxius fotogràfics magnífics i les notes preses en els seus nombrosos viatges.

DOUCET, Hervé, 2011 / *Émile André, Art nouveau et modernités*
LES ÉDITIONS HONORÉ CLAIR, ARLES / LE CONSEIL GÉNÉRAL DE MEURTHE ET MOSELLE / VILLE DE NANCY
320 pàg., 23,5 x 30 cm, 320 il·lustracions. Editat en francès.
Disponible en tapa dura / 99 €
Per a més informació: www.editions-honoreclair.fr

Émile André, *Art nouveau et modernités* (Émile André, Art Nouveau and Modernities) aims to provide the latest information on the life and work of one of l'École de Nancy's foremost artists. Beyond his decisive contribution to the Art Nouveau movement, the book also covers his involvement with the reconstruction of villages in the Lorraine region after the First World War. The analysis of his many projects foregrounds his adherence to the principles of prefabricated building and the emergence of regionalism.

From the dawn of the century through its most convulsive times, Émile André's professional career was shaped by his passionate personality, sensitive to the changes in his period and in constant dialogue with his profession as an architect. The book includes documents of great richness, most previously unpublished: plans, sketches, drawings and more. Yet it also constitutes a magnificent photographic archive, accompanied by the notes he took on his many travels.

DOUCET, Hervé, 2011 / *Émile André, Art nouveau et modernités*
LES ÉDITIONS HONORÉ CLAIR, ARLES / LE CONSEIL GÉNÉRAL DE MEURTHE ET MOSELLE / VILLE DE NANCY
320 pp., 23.5 x 30 cm, 320 illustrations. Published in French.
Available in hardcover / €99
For more information: www.editions-honoreclair.fr

QUÈ	ON	QUAN	QUI
EXPOSICIONS			
• <i>Dones, catifes teixides a mà, indústria domèstica</i>	Budapest	Fins al 26 d'agost de 2012	Museum of Ethnology www.neprajz.hu
• <i>Klimt – Proper i personal. Imatges, cartes, impressions</i>	Viena	Fins al 27 d'agost de 2012	Leopold Museum www.leopoldmuseum.org
• <i>Gustav Klimt i la Künstlerhaus</i>	Viena	Del 6 de juliol al 2 de setembre de 2012	Künstlerhaus www.k-haus.at
• <i>Gustav Klimt: la màgia de la línia</i>	Los Angeles, CA	Del 3 de juliol al 23 de setembre de 2012	Getty Museum www.getty.edu
• <i>Construir per a una nova vida</i>	Bad Nauheim	Del 31 d'agost al 23 de setembre de 2012	Ajuntament de Bad Nauheim i Verein Kunstvoll e.V. www.kunstvoll-bad-nauheim.com
• <i>Cartells del Modernisme</i>	Bad Nauheim	De l'1 al 30 de setembre de 2012	Jugendstilverein Bad Nauheim e.V. www.jugendstilverein-bad-nauheim.de
• <i>Objectes selectes: joieria i accessoris del període 1890-1930</i>	Akron, OH	Fins al 7 d'octubre de 2012	Stan Hywet Hall & Gardens www.stanhywet.org
• <i>Edvard Munch, l'ull de la modernitat</i>	Londres	Del 28 de juny al 14 d'octubre de 2012	Tate Modern www.tate.org.uk
• <i>De Van Gogh a Kandinsky. El paisatge simbolista a l'Europa de 1880-1910</i>	Edimburg	Del 14 de juliol al 14 d'octubre de 2012	The National Galleries of Scotland www.nationalgalleries.org
• <i>Cellers. Cooperativisme + Modernisme</i>	Barcelona	Del 6 de juliol al 14 d'octubre de 2012	CaixaForum Barcelona www.obrasocial.lacaixa.es
• <i>Jean Prouvé: artista ferrer</i>	Nancy	Del 30 de juny al 28 d'octubre de 2012	Musée de l'École de Nancy www.ecole-de-nancy.com
• <i>Contra Klimt. "Nuda Veritas" i el seu defensor Hermann Bahr</i>	Viena	Fins al 29 d'octubre de 2012	Österreichisches Theatermuseum www.theatermuseum.at
• <i>Vil·les de Vitträsk - Hvitträsk i la casa d'estiueig</i>	Luoma	Fins al 15 de novembre de 2012	Finnish National Board of Antiquities www.nba.fi/en/museums/hvittrask
• <i>L'Art Modern. Obres mestres del Cau Ferrat</i>	Sitges	Fins al 25 de novembre de 2012	Museum de Sitges www.museumdesitges.com
• <i>Alphonse Mucha, inspiracions de l'Art Nouveau</i>	Cedar Rapids, IA	Del 14 de juliol al 31 de desembre de 2012	National Czech & Slovak Museum & Library www.muchafoundation.org
• <i>Obres mestres en el punt de mira - Gustav Klimt, 150 anys</i>	Viena	Del 7 de juliol de 2012 al 6 de gener de 2013	Upper Belvedere www.belvedere.at
• <i>Misia, reina de París</i>	París	Del 13 d'octubre de 2012 al 6 de gener de 2013	Musée d'Orsay www.musee-orsay.fr
• <i>Emil Orlik al Japó</i>	Hamburg	Del 28 de setembre de 2012 al 13 de gener de 2013	Museum für Kunst und Gewerbe www.mkg-hamburg.de
• <i>Casa Masó: els dibuixos de l'arquitecte</i>	Girona	Fins al 23 de gener de 2013	Fundació Rafael Masó www.rafaelmaso.org
• <i>Japó - La fragilitat de ser. Obres mestres de la Col·lecció Genzo Hattori</i>	Viena	Del 28 de setembre de 2012 al 28 de gener de 2013	Leopold Museum www.leopoldmuseum.org
• <i>De gats i grills: els animals de companyia en el món flotant del Japó</i>	Boston, MA	Del 21 de juliol de 2012 al 18 de febrer de 2013	Museum of Fine Arts www.mfa.org
TROBADES			
• <i>Congrés Internacional coupDefouet</i>	Barcelona	Del 26 al 29 de juny de 2013	Ruta Europea del Modernisme www.artnouveau.eu

Per a informació actualitzada, entreu a www.artnouveau.eu

WHAT	WHERE	WHEN	WHO
EXHIBITIONS			
• <i>Women, Hand-Woven Rugs, Home Industry</i>	Budapest	Until 26 August 2012	Museum of Ethnology www.neprajz.hu
• <i>Klimt: Up Close and Personal. Images, Letters, Insights</i>	Vienna	Until 27 August 2012	Leopold Museum www.leopoldmuseum.org
• <i>Gustav Klimt and the Künstlerhaus</i>	Vienna	From 6 July to 2 September 2012	Künstlerhaus www.k-haus.at
• <i>Gustav Klimt: The Magic of Line</i>	Los Angeles, CA	From 3 July to 23 September 2012	Getty Museum www.getty.edu
• <i>Building for a New Life</i>	Bad Nauheim	From 31 August to 23 September 2012	Bad Nauheim City Council and the Verein Kunstvoll e.V. www.kunstvoll-bad-nauheim.com
• <i>Art Nouveau Posters</i>	Bad Nauheim	From 1 to 30 September 2012	Jugendstilverein Bad Nauheim e.V. www.jugendstilverein-bad-nauheim.de
• <i>Finer Things: Jewellery & Accessories from the 1890s-1930s</i>	Akron, OH	Until 7 October 2012	Stan Hywet Hall & Gardens www.stanhywet.org
• <i>Edvard Munch: The Modern Eye</i>	London	From 28 June to 14 October 2012	Tate Modern www.tate.org.uk
• <i>Van Gogh to Kandinsky Symbolist Landscape in Europe 1880-1910</i>	Edinburgh	From 14 June to 14 October 2012	The National Galleries of Scotland www.nationalgalleries.org
• <i>Wineries. Modernisme + Cooperative Movement</i>	Barcelona	From 6 July to 14 October 2012	CaixaForum Barcelona www.obrasocial.lacaixa.es
• <i>Jean Prouvé: An Ironworker Craftsman</i>	Nancy	From 30 June to 28 October 2012	Musée de l'École de Nancy www.ecole-de-nancy.com
• <i>Against Klimt: "Nuda Veritas" and her Defender Hermann Bahr</i>	Vienna	Until 29 October 2012	Österreichisches Theatermuseum www.theatermuseum.at
• <i>Villas of Vitträsk - Hvitträsk and the Summer Residence</i>	Luoma	Until 15 November 2012	Finnish National Board of Antiquities www.nba.fi/en/museums/hvittrask
• <i>The Modern Art: Masterpieces of Cau Ferrat</i>	Sitges	Until 25 November 2012	Museum de Sitges www.museumdesitges.com
• <i>Alphonse Mucha: Inspirations of Art Nouveau</i>	Cedar Rapids, IA	From 14 July to 31 December 2012	National Czech & Slovak Museum & Library www.muchafoundation.org
• <i>Masterpieces in Focus: 150 Years of Gustav Klimt</i>	Vienna	From 7 July 2012 to 6 January 2013	Upper Belvedere www.belvedere.at
• <i>Misia, Queen of Paris</i>	Paris	From 13 October 2012 to 6 January 2013	Musée d'Orsay www.musee-orsay.fr
• <i>Emil Orlik in Japan</i>	Hamburg	From 28 September 2012 to 13 January 2013	Museum für Kunst Und Gewerbe Hamburg www.mkg-hamburg.de
• <i>Casa Masó: The Architectural Drawings</i>	Girona	Until 23 January 2013	Fundació Rafael Masó www.rafaelmaso.org
• <i>Japan - The Fragility of Being Masterpieces from the Genzo Hattori Collection</i>	Vienna	From 28 September 2012 to 28 January 2013	Leopold Museum www.leopoldmuseum.org
• <i>Cats to Crickets: Pets in Japan's Floating World</i>	Boston, MA	From 21 July 2012 to 18 February 2013	Museum of Fine Arts www.mfa.org
MEETINGS			
• <i>coupDefouet International Congress</i>	Barcelona	From 26 to 29 June 2013	Art Nouveau European Route www.artnouveau.eu

For updated information, please check www.artnouveau.eu

CDf

INTERNATIONAL CONGRESS

BARCELONA JUN.2013

Call for proposals until 30 September 2012
Register now to attend!

www.artnouveau.eu

ART NOUVEAU EUROPEAN ROUTE
RUTA EUROPEA DEL MODERNISME

In association with:

Réseau Art Nouveau Network

paper ecological 100%

Ajuntament de Barcelona

Institut del Paisatge Urbà
i la Qualitat de Vida

ISSN 2033-7222
9 772033 710081 19